

**Амангелді аудандық орталық кітапханасы
библиография бөлімі**

«Ұлы даланың ұлы есімдері»
/ Елбасының «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы аясында
оқыту-ағарту энциклопедия тұжырымдамасы /

Амангелді, 2019

Құрастырушыдан

«Көпшіліктің санасында тарихи үдерістер, негізінен, тұлғаландыру сипатына ие болатыны белгілі. Көптеген халықтар өз елінің ерекше елшісі сынды ұлы бабаларының есімдерін мақтан тұтады. Мысалы, өткен дәуірлердегі Тутанхамон, Конфуций, Ескендір Зұлқарнайын, Шекспир, Гете, Пушкин және Джордж Вашингтон сияқты дүниежүзіне белгілі тұлғалар бүгінде «өз мемлекеттерінің» баға жетпес символдық капиталы саналады әрі сол елдердің халықаралық аренада тиімді ілгерілеуіне септігін тигізіп отыр. Ұлы дала әл-Фараби мен Яссауи, Күлтегін мен Бейбарыс, әз-Тәуке мен Абылай, Кенесары мен Абай және басқа да көптеген ұлы тұлғалар шоғырын дүниеге әкелді. Сондықтан, біз біріншіден, атақты тарихи тұлғаларымыз бен олардың жетістіктерінің құрметіне ашық аспан астында ескерткіш-мүсіндер қойылатын «Ұлы даланың ұлы есімдері» атты оқу-ағарту энциклопедиялық саябағын ашуымыз керек», – деп Елбасымыз өзінің «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында жазды.

Осы мақсатта Амангелді аудандық ОКЖ-де «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы аясында «Ұлы даланың ұлы есімдері» атты Амангелді ауданынан шыққан ақын-жазушылар, мәдениет қайраткерлері, еңбегі сінген дәрігерлер, келешек ұрпаққа насихаттап, ұлы тұлғаларды келешекте ұрпағымыз ұлықтап, өздерінен кейінгі ұрпаққа аманат ету мақсатында, шағын оқыту-ағарту энциклопедия тұжырымдамасы құрастырылып шығарылды. Кітапшада **«Батыр атындағы ұлы тұлғалар мен Еңбек ерлері»** Амангелді ауданынан шыққан өнер қайраткерлері, ақын жазушылардың қысқаша өірбаяндық деректері, фотосуреттер шығармашылық жолдары және денсаулық саласыдағы **«Адам өміріне араша болған дәрігер»** ауданға еңбектері сіңген дәрігердің өмір жолдары мен еңбектері туралы баяндалған

Бұл басылып шығарылған оқыту-ағарту энциклопедиясы тұжырымдамасының мақсаты «Ерлік-елге мұра, ұрпаққа-үлгі» бабаларымыздың әрбір жүріп өткен жолы - біз үшін үлгі, шежіре, тағдыр - тарих. «Ел ерімен еңселі», «Елім» деп еңіреп туған ерлердің есімі еш уақытта елеусіз қалмайтыны ақиқат. Халық мұндай тұлғаларды жыр аңызға айналдырып, өшпес ерлігін ауыздарынан тастамай, жан жүрегінде сақтайды. «Жеті атасын білмейтін ер жетесіз, жеті ғасыр тарихын білмейтін ер жетесіз» деп атам қазақ бекер айтпаған ғой. Біз ата тарихын саралап, тарих қойнауын аралап, ұлыларымызды даралаудамыз. Ондағы мақсат - ұлыларды зерттеп, олардың мол мұрасын кейінгі ұрпаққа аманат ету.

Батыр атындағы ұлы тұлғалар мен Еңбек ерлері

Әнуар Боранбаев 1948 жылы 14 наурызда Амангелді ауданында дүниеге келген Қазақстанның Халық артисі Қазақ Ұлттық консерваториясының театр факультетін бітірген соң 1970 жылы М. Әуезов атындағы академиялық драма театрына актер болып орналысып, ғұмырының ақырына дейін осында өнер көрсетеді.

Жазушы сияқты актерлік те Алла-тағаланың өзінің сүйікті құлына сыйлаған ерекше сыйы. Егер даусы болмаса алты консерватория бітіріп, әлемді алты айналып шықса да әнші боламайтын сияқты табиғи талантың болмаса жазушы да, актер де болалмайтының зайыр. Жазушы сияқты актер болу үшін де көп нәрсе керек. Соның ең бастысы-Алла тағаланың өзі сыйлайтын, ана сүтімен сіңіп, сүйекке даритың талант болса, екіншісі сол талан атты тұлпарды баптайтын, ашы терін алып, бәйгеге қосатын Еңбек.

Әнуарға – 49 жас! Нұрлан, Болат және Мұратпен.
Алматы, 1997

Қарап отырсақ халықтың жүрегінде керемет із қалдырған өнер адамдары бізде аз емес. Сол шоғырдың ішінде актер Әнуар Боранбаев та бар. Әнуар дегенде алдымен есімізге «Гауһартас» фильмі түсетіні сөзсіз. Ал, өз кезегінде осындай киноматографиядағы талай жауһарларымыз арқылы талай ұрпақтың тәрбиеленіп жатқанын айту парыз. Жазушы, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Дулат Исабековтің шығармасының желісі бойынша түсірілген бұл фильмде Әнуар Боранбаев жарының ішкі әлемі мен жағдайына үңіле бермейтің о жар күйеудің рөлін сомдаушы ма еді?! Ал, өзінің шынайы адами болымысы, жаратылысы ертедегі зиялыларады елестететін Әнуар Боранбаев өмірде керсінше мүлде басқа адам болғаның онымен бірге жүрген замандастары, өнердің ашы-тұшысын қатар көрген әріптесетрі жақсы біледі.

Әнуар Боранбаевты арманда кеткен актер деп те атайды. Ол бүкіл саналы ғұмырында Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев

секілді алаштың ардақтыларын сомдауды армандап өтіпті. «Мағжанға ұқсайтын және оның өлеңдерін жатқа айтатын кезде Әнуардың өнерге деген құштарлығы, ішкі мәдени терең мазмұны менмұндалап кететін», деседе замандастары.

Торғай жері – түрлі дарын иелеріне бай. Солардың бірі, әрі бірегей – Әнуарбек Боранбаев ағамыз еді. Ол кісі жастанйынан өнерге, білімге құштар болып, қазақтың өзі сияқты қара домалақ балаларының келешектің тұтқасын ұстар азамат болып өскенің қалады.

Өзінің туып өскен жері Амангелдіде Әнуар ағаның атында мектеп бар. Аталмыш мектеп 2000 жылы ашылды бүгінгі таңда мектебіміз алдыңғы қатарлы мектептердің бірі

Оның азан шақырып қойылған есімі – Әнуарбек еді бірақ анасы мен достары еркелетіп Әнуар деп кетті.

Өмір бар да, өлім бар... Біреу ерте, бірек кеш кетіп жатыр. Адамзат көші үзілмек емес, жалғаса бермек. Әнуар сол ұлы көштің бойындағы ірі тұлға болды, солай болып қала да бермек. Оның өлімі шартты өлім. Ал шығармашылығына ешқашан өлім болмақ емес. Ол халықымен бірге мәңгі жасай бермек. 22 жасынан 52 жасқа келгенше тура 30 жыл қазақ театры мен киносы сахнасында ол сомдаған халықтық бейнелер ұлттық рухқа қызмет ете бермек.

Ә. Боранбаев алғаш 1970 жылы М. Әуезовтің «Түнгі сарынында» сапаның ролін ойнады. Ал 1971 жылы Қ. Мұқышевтың «Дала дастанында» Ілияс Жансүгіровтің тұлғасын өрнектеді. Ол көбіне М. Әуезовтың драмаларындағы кесек бейнелерді бедерледі. Атап айтар болсақ: «Қаракөзде» - Сырымды, «Еңілік кебекінде», - Кембайды, «Айман-Шолпанда» - Арыстанды шебер мүсіндеді

Әнуар Боранбаев – өте қарапайым, мінезге бай, сөз-кепте шаруасы жоқ жуас адам болған. Бойындағы осы сұлу мінездері өнерінің де сұлу әрі салиқалы болуын қамтамасыз етті. Тегінде өнерпаздың бүкіл болымыс-бітімі, білімі мен білігі, парасаты мен пайымы, ар және рух тазалығы өнердің қай түрінде болмасын айқын көрніс табады. Жаңа таза да нәзік, қайсар да қайратты өнепаз өнер жолында үлкен табыстарға жететініне Әнуардың өмірі мысал!

Әнуар – Торғай топырағынан шыққан кино және театр артистері арасынан «Қазақстанның Халық артисі» атағын тұнғыш иеленген өнер иесі. Осының өзінен көп нәрсені аңғаруға болады.

Бұл ретте Қазақ театр және кино өнерінің қайталанбас хас тұлғасы, ұлы актриса, СССР және Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлықтарының иегері, Халық артисі Фарида Шаріпованың «Театр бар жерде, өнер бар жерде өнердің ақсұнқары Әнуар ұмытылмайды. Рухы биіктей бермек!» - деген аталы сөзі, аналық баталы сөзі ойға орала береді.

Шынында Қазақ елі, соның ішінде Торғай-Батпаққара жері һәм данықты халық батыры Амангелді бабамыздың елі Әнуар секілді ұлы перзентің ешқашан ұмытпайды, есінен шығармайды. Соның айғағы – Арқалық пен Амангелдідегі Әнуар Боранбаев атындағы білім мен өнер ошақтары.

Әнуар Боранбаев туралы лебіздер

Әнуарды ойласам, таңғыжайып актер Әнуар Молдабеков те есіме түседі. Екеуі – қос қанатым еді: Молдабеков пен Боранбаев. Қанаттарым қайырлды, майырылдым...

Әзірбайжан Мәмбетов

Сенің өмірің батырлардың өмірі сияқты. Бәріне көндің, төздің. Ол – өзіңді-өзің сыйлағаның. Өздеріңе ұстаз болған апаларыңды сыйлағаның.

Хадиша Бөкеева

Бізден кейін келген Әнуар бастаған бір топ жастар да үлкен өнерден өз орындарын алды, алдымыздағы «алыптардың» шет жағасын көріп, бақытты шаққа кенелегн еді

Сәбит Оразбай

Өкінішіке қарай Әнуар кинода да, сахнада да өзінде бардың бәрін айқара ашуға үлгере алмады. Мүгедектікке тым ерте ұрынды, ерте ажал құшты

Әшірбек сығай

Әнуар Боранбаев М. Әуезов театрының, жалпы, қазақ театр өнерінің сағнасындағы таза, нәзік, мөлдір, шыншыл тұлға еді. Сонымен бірге ол адамгершіліктің мысалындай болды. Театрға бір үлкен таза жүректі, әдемі лирикалық болмысты, өнерге деген пәк көзқарасты, адалдықты алып келді

Тұңғышбай Әл-Тарази

«Тай құлындай тебіскен, қайта айналып келіскен» деген сөз барғой қазақта. Біз Әнуар екеуміз бір үйде туып-өскен балалардай тайталасып, қайта табысып өстік. Өз басым дос, бауыр деген мағынаны қатты қадыр тұтам. Сол қимас достарымының бірегейі, үзенгелес досым Әнуарды әрдайым еске аламын. Бірге оқыдық, бірге қызметтес болдық, қатар жүріп рөл ойнап, әріптес болдық. Өмірдің аңы-тұңы сәттерінде бір-бірімізге ақылшы, сүйеу болдық. Мұндас едік сыйлас едік

Бақыт Жанғалиева

Әнуар Боранбаевпен өнерде де, өмірде де қатар жүрдік. Мен оны бауырын жазып көсіле алмай, өксікпен кеткен өнер тарланы деп білемін. өзінің өнердегі таза жолымен жүрді.

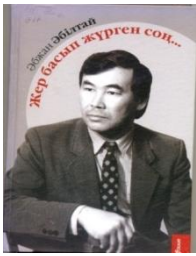
Әшірбек Сығай

1975 жылы «Гауһартас» фильмі түсірілетін болып, Әнуар Боранбаевпен солкезде таныстым. Менің повесімде Ыбыш-Тастан мол

бүркіт секілді қонжиып отыратын дөрекі, зор денелі болатын. Әнуар Боранбаев осы рөлге бекітілді дегенде ол қалай ойнайды деп көзге елестете алмай-ақ қойдым. Сол жылдың 31 желтоқсанында Кино үйінде «Гауһартастың» премьерасы өтті. Фильмді бірнеше рет қайталап көргеннен кейін, режиссердің актер таңдауында жанылыспағаның түсіндім. Әнуар актерлік шеберлігімен өз образын алып шықты, көрермендерін иландыра білді енді Боранбаевсыз «Гауһартасты» елестете алмаймын

Дулат Исабеков

Рухы биік жазушы

Әбілтай Әбжан Ғаббасұлы – 1951 жылы Қостанай облысы Амангелді ауданында дүниеге келген. 1968 жылы Б.Майлин атындағы орта мектепті бітірісімен еңбек жолын Амангелді ауданында «Тың шұғыласы» газетінде әдеби қызметкер болып істеген. Журналист, ақын, аудармашы. Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика факультетін бітірген. 1971-99ж. Аралығында Торғай облысы «Торғай таны», Арқалық қаласында «Торғай» газетінде тілші, бөлім меңгерушісі, Арқалық қаласының Әкімдігінде тіл бөлімінің бастығы қызметтерін атқарды.

2000-2004 жылдары ҚР Білім және ғылым министрлігінде аудармашы-редактор, бөлім меңгерушісі болып істеген. 2004 жылдан ҚР Энергетика және материалдық ресурстар министрлігінде мемлекеттік тілді дамыту басқармасының бастығы қызметін атқарған.

Мектеп қабырғасында жүріп өлең жазумен әуестенген Ә.Әбілтайдың алғашқы туындылары аудандық, республикалық газеттерде жарияланды.

Ақын шығармашылығының жемісті бір саласы – көркем аударма.

Біз ақын – журналист Әбжан Әбілтайдың «Жер басып жүрген соң...» атты кітабын ұсынып отырмыз.

Ақындығына қазақтың ақиық ақындары тамсанған Әбжан Әбілтайдың бұл дүниесі сәтті шыққан. Беттерін парақтап, әдебиет, мәдениет, өнер майданында тер төкен жерлестеріміздің ерен еңбегіне қанығасын. Күнделікті тіршіліктен көкейіне түйген ойлары қонымды, замандастарына арнаған достық әзілдері ұтымды.

Тобықтай түйін – Әбжан Әбілтай жаңа туындысында өзіндік қолтанбасын танытқан, сөйлемдері ықшам, пікірлері орнықты.

Елге деген сағыныш иісі анқыған кітаптың оқырман көңілін дөп басары анық.

Қазір Қазақстан Республикасы Мұнай газ министірлігінің Мемлекеттік тілді дамыту басқармасының бастығы болып қызмет істейді.

Алматы қаласында жыр жүйріктерінің алдында дүрілдетіп өлең оқып олардың жылы лебіздерін естіді. Бұған:

Жазғаның жақын түгел жат ұғатын,
Жайыла қоймағанмен ақын атым.

Арқамнан қағып сұңқар Мұқағали,
Батасын берген Ғафу ақын.

Ерекшелігі – Әбжан Әбілтай ескінің жетегіне ермейді. Өзіндік қолтанбаға ие. Былайғылдардай Отанын, туған жерін, замандастарын, әсем табиғатты, шынайы махаббатты төгіліп жырлағанымен өміріміздегі келеңсіз көріністерді қалт жібермейді.

Атымды ұқсас қойдырып,
Бір туған абзал анадан
Жетпіске келіп той қылып,
Жырғап бір жатақан жан ағам.
Ананың қабыл тілегі,
Атаның сөзі аманат.
Бес даста есім білемін,
Соңынан ердім ағалап.
Алтымды бәрін аңғарып,
Кезімде сонау ес білген.
Не көрсем, соған таң қалып,
Еліктеп саған өстім мен.

Автор осы жазбаларының бұрынғы, бүгінгі оқырманың, олардың ұрпақтарының ояу көңілдеріне ой салып, қажетіне жарап жатса, өз мақсатының орындалғаны деп біледі.

Әбжан Әбілтай өзі жазып, жарияланған әр мақаласының соңына аты – жөнінен кейін «Торғай таңының арнаулы тілшісі», «газеттің мәдениет, әдебиет және өнер бөлімінің меңгерушісі», «СССР Журналистер одағының мүшесі», «...қазылар алқасының мүшесі», т. с.с. қол қойып отырған. Бұл дәрежелер оның жазып отырған тақырыбына қатысын білдірген.

Әбжан мен Бақыт балалары Ғани, Акмарал, Рауан және Ғалимен бірге

Әбжан Әбілтай отбасымен

Талнат құдреті

Айтбай Мұздаханов

Торғай топырағынан бірнеше талант иелері шыққан. Елді аузына қаратқан жезтаңдай сыңғырлаған әнші-күйшілер болған. Солардың бірі – Құтжан Қанжығалин, Қазбек Әбенov, Байқоныс Мұхаметжанов, Әбдікәрім Дүйсекеев, Серік Тымпиев, Қабдыжалел Мұқатов, Төкен Елтебаев, Әдият Смайлов, Мұхтар Рахметов, Әлиақаш Гайнуллин, Тоқбай Тұржанов, Сартай Жамалов, Башарин Қажығали, Бақытбек Сейілов т. б.

Олардан кейінгі ән-күйлері көпшілікке белгілі болған орындаушы – сазгерлер – Айтбай Мұздаханов, Жұмағали Өмірбеков, Борах Әбенov, Қалибек Дерпсалдин, Қайырғали Әбішев, Шолпан Қорғанбекова мен Анар Мұздахановалар т.б. дарындар. Солардың бірі бүгінде елімізге танымал Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері, композитор Айтбай Мұздаханов. Ол 1941 жылы 15 қазанда Аманкелді ауданының Қарасу ауылында дүниеге келген. Үлкен әкесі Молдаш та, өз әкесі Мұздахан да қара домбыраны жетік меңгерген дәулескер күйші. Айтбайдың анасы Кабира да домбырашы, әнші болған. Осындай қарапайым отбасында дүниеге келген Айтбайдың күйші болмауға қақысы жоқ еді. Өйткені ана құрсағында жатып тындағаны күй – естігені ән болды. Есін білген шағынан бастап әкесі Айтбайды алдына отырғызып, күй әуеніне бөлеп өсірді. Оның құлағы ән – күйдің әуенімен ашылды. Күйшілік өнер оған әкесінің қанымен анасының ақ сүтімен беріліп, сүйегіне сіңді. Айтбай Сарыарқаның сайын даласында күмбірлеген күй әуені алты атасынан дарыған әулеттің жетінші ұрпағы. Айтбайдың бала болсада әкесінің мына бір сөзі есінде: «сеннен кейін біздің күйшілік өнеріміз қыздарымызға ауысады» деп айтқан. Осы күні әкесінің сөзі айнымай қолымен қойғандай еді. Өйткені Айтбайдың тұла бойы тұңғышы Анардың бойына біткен қасиет.

Домбыра өнері екіншісі біріне қонбайтын тек Аллатағаланың шапағатымен берілетін қасиет екендігі белгілі. Осындай қасиет қонған дарынды күйші Айтбай Мұздахановтың арнаулы музыкалық білімі болмаса да өзі бала кезінен тыңдап өскен ауылдағы саңылақ күйшілер Омар, Біртай, Құрман, өз әкесі Мұздахан шерткен күй-әндерін қанына сіңіріп өскендіктен болар, енді ол өз жанына күйлер де шығара бастаған. Аруақ деген бар екенің мойынсұнбаған бірбеткей Айтбай 13 жасында сол қолының үш саусағы бүгіліп икемге келмеген, екінші, туған әкесінен айырылады.

сарайында бірнеше рет әкесі Айтбайдың күйлерін нақышына келтіріп орнындаған.

1993 жылы еліміздің Президентінің жарлығымен Қазақстан Республикасына Еңбек сіңірген мәдениет қайраткері атағы берілді.

2012 жылы Қостанай Меценаттар клубы «Қазына» сыйлығының лауреаты, 2015 жылы С.Нұрмағанбетов медалінің иегері.

2016 жылы Аманкелді ауданының құрметті азаматы атағының иегері.

Айтбай бүгінде туған ауылы Қарасуда тұрып жатыр. Ол өз еңбегімен талантын халыққа арнаған дарынды жан, серігі бомбыра.

- «Қолыма бір күн домбыра алмасам, аурамын. Мені өмірге екінші рет әкелген осы домбыра ғой. Өзім үшін мұнан артық байлық, мұнан артық дос жоқ. Туысым да, туғаным да – домбыра!», - дейді. Сым саусақтар төккен бірде сырлы, бірде әуенді, бірде мұнды, бірде жігерлі, бірде самал желдей нәзік әуендер жүректі тербеп ләззат сыйлады.

Айтбай – бүгінде жаны сүйген күйшілік өнерін жалғастыруда. Ол «Домбыра сазы – Ерке құсым» кітабының авторы. Композитордың ұрпағы да өнерге бейім. Қазіргі таңда өзінің қызы Анар Мұздаханова музыка мектебін бітіріп, әке арманын ұштап жүр. Әке жолын қуған қызы Анардың еңбегі жеміссіз емес. Қазір Анардың өзі шығарған «Самғау», «Естелік», «Қашағанның қоштасуы», т.б. күйлері өмірде қолданыста. Бүгінде ол Мемлекеттік «Дарын» жастар сыйлығының иегері, Астана қалалық филормониясының жеке домбырашысы. Сазгерлікпен де айналысады. Ал Жанар да құралақан емес. Ол аудандық мәдениет

Ал 25 жасында оң қолынан айырылады. Өзінің қателескенің, қара домбыраның киесін, мамандықты дұрыс тандамағанын сонда ғана түсінеді.

Ауруханадан шыққан соң біраз уақыт өткеннен кейін Айтбай Торғай облыстық драма театрының директоры Төкен Елтебаевтан дәріс алады. Төкен оның өнерге деген құштарлығын оятады. Сөйтіп жанын тербеген әуендер көкірегін кернеді. Кесілген оң қолының білегіне алюминий сым байлап, домбыра тартуды қайта үйренеді. Алғашқы кездері ауыр болады. Таң атқаннан күн батқанға дейін бір бөлмеде жалғыздан-жалғыз отырып, бірнеше рет жаттығады. Келе-келе оң қолымен күй тартуға машықтанып алады. Ол күйлерді Төкен ерінбей-жалықпай нотаға түсіреді.

Айтбайдың алғашқы шығарған күйін Нұрғиса Тілендиев тындап: «Қарағым –ау, мына күйін дүбірлеп тұр ғой» деп риза болып, оны бауырына басады. «Ендеше бұл күй «Аманкелді дүбірі» болсын», деді. Содан аты қойылмаған алғашқы күй «Аманкелді дүбірі» атанып, Аманкелді ауданының өнерпаздары сахнаны осы күймен ашты. Бұл күй елдіктің, ерліктің символындай көрінді. Өйткені, күйді тыңдағанда атойлаған өзгеше дүбір бойды кернеп, ойды тербеп, қияға қанатын сермеп, қырандай самғайды.

Ол сан алуан тақырыпты қамтитын «Ана туралы толғау», «Ленин сен болмасаң», «Ленин комсомолы», «Бөбектерге берейікші жер шарын», «Қаракермен қоштасу», «Шаттық», «Бәштөк», «Невада Семей», «Ер есімі – ел есінде», «Бүркітті байрақ», «Домбыра сазы», «Арманда кеткен аталар», «37-ші

жыл», «Сәтен күй», «Қараша қаз», «Қызыл керуен» сынды көптеген тың күйлердің бірінен соң бірін төгеді. Домбыраға баулыған ұстазы марқұм Төкен Елтебаевқа арнап «Аққайың», өмірден жастай озған композитор Нұрғиса Тілендиевке арнап «Нұраға» т.б. күйлері осы кезде шығады. Нұрғиса Тілендиев Айтбайдың шығарған күйіне «Айтбайдың сарыны» деп ат қояды.

Ол өзінің еңбек жолын кіндік қаны тамған жері Қарасу ауылында бастады. Айтбай электромеханик, бөлімше бастығы, жемдеу цехының меңгерушісі т.б. ауыл шаруашылығының жауапты қызметтерін атқара жүре

қара домбырасын да төл перзентіндей аялады. Айтбай осы шаруашылықта жүріп 1974 жылдың аяғында оң қолынан айырылып, шынтаққа жақын жерден білегін кестіруге мәжбүр болды.

Күйші Айтбай өнерпаз ретінде үш адамды ерекше құрмет тұтады. Олар: ғажайып музыкант Төкен Елтебаев, әйгілі композитор Нұрғиса Тілендиев және сазгер Қалибек Деріпсалдин.

- Мені өнерге әкелген – Төкен, ақ батасын беріп жігерлендірген – Нұрғиса ағам, шығармамды кітап қылып бастырып, халқыма таратқан – Қалибек інім, - деп Айтбай сыр шертеді.

Күйші-сазгердің бүгінде 60-қа жуық күйі, 40 шақты ән шығарылды. 1977-78 жылдары Бүкілодақтық халық шығармаларының І-ші және ІІ-ші фестивалінде лауреат атанды. 1977 жылы Қызылорда қаласында Бүкілодақтық фестивальдің аясында өткен домбырашылар конкурсында бас жүлдені жеңіп алды. 1979 жылы Құрмет белгісі орденімен марапатталды.

Қазына қалдырған қаламгер

Таңатқан Рсаев Барақұлы 1937 жылы 29 желтоқсанда Аманкелді ауданы, Иманов атындағы кеңшарда Рсайдың Барағының от басында дүниеге келген.

1954 жылы орта мектепті ойдағыдай бітірген.

1959 жылы Қазақ ұлттық университеті филология факультетінің журналистика бөлімін бітірген.

Еңбек жолын «Лениншіл жас» (кәзіргі «Жас алаш») газетінен бастап, 1966 – 1970 ж. Қазақ радиосында қазақ тіліндегі бағдарлаалардың бас редакторы болып істеген.

Бұдан соң «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен қазақстан») газетімен «Қазақстан әйелдері» журналы редакцияларында бөлім меңгерушісі болды. Республика құрамында жаңадан Торғай облысының құрылуына байланысты туған жеріне келіп, Аманкелді Имановпен Әліби Жанкелдиннің облыстық өлкетану музейін ұйымдаструды қолға алып, оның алғашқы директоры қызметін атқарды. Бір жылдан кейін Алматыға қайтып келіп, 1973 жылдан «Қазақ энциклопедиясының» бас редакциясына қызметке орналасты.

Рсаев бұл баспада 35 жыл бойы үздіксіз қызмет атқарып, оның негізін қалаушылардың бірі ретінде республика тарихында алғаш құрылған жаңа мекеменің ғылыми – әдістемелік жағынан қалыптасуына айтарлықтай еңбек сіңірді. Ол мұндағы қызметің аға ғылыми редакторлықтан бастап, бас директордың бірінші орынбасарлығына дейін көтерілді. Рсаев «Қазақ энциклопедиясы» баспасынан жарық көрген барлық күрделі басылымдарға қатысып, автор болды. Оның тікелей басшылығымен әзірленіп, баспадан шыққан республикада тұңғыш тұлғалық «Абай» энциклопедиясы 1996 жылы Қазақстан мемлекеттік сыйлығымен марапаталды. Бұл соны басылымға автор ретінде 300 – ден астам мақала жазды. Рсаев 10 – томдық «Қазақстан» ұлттық энциклопедиясының тұжырымдамасын анықтап, сөзтізбесін әзірлеуге және

баспадан шығаруға тікелей басшылық жасады. «Қазақстан» алғашқы энциклопедиялық сөздігінің (қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде), «Қазақстанның жеті кереметі» анықтамалығының жеке мазмұндық және әдістемелік сипатын белгілеп берді, «Тұлғалар» топтамасымен жарық көрген «Қазақ энциклопедиясы кітапханасының» негізін қалады.

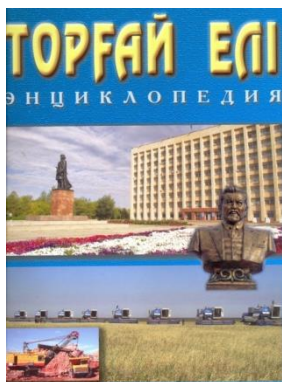
Журналист – жазушы Таңатқан Рсаевтың «Самал», «Дала дауылпаздары», «Егіз бұлақ», «Егіз бұлақ», очерктер кітаптары, «Жұлдызы жол», «Үндескен өмір» деректі повестері, «Сырымды айтам...» өлеңдер мен әндер жинағы, «Алтын қазық», әңгімелер мен әдеби мақалалар жинағы жарық көрді.

Таңатқан Рсаев 1916 жылғы Торғай көтерілісі тарихына байланысты деректерді салыстыра зерттеп, ғылыми жағынан аса құнды тарихи очерктер жазды. Зерттеуші 2000 ж. Иман батырдың туғанына 220 жыл толуына, 2003 жылы Аманкелді Имановтың 130 жылдығына орай Аманкелді кентінде өткізілген ғылыми теориялық конференцияларда баяндамалар жасап, ел тарихына байланысты елеулі оқиғаларға айтарлықтай үлес қосты. Рсаев аударма саласында да жемісті еңбек етті. «Әлемдік саясаттану антологиясының» 6 – томына енген әлеуметтану ғылымының классиктері М. Вебер, И. Ильин, А. Грамш, еңбектерін, Гомер, Әбу Наср әл – фараби, Сайф Сарайдың, К. Маркстың жекелеген өлеңдерін қазақ тіліне аударды.

Рсаевтың ұзақ жылдар бойы еріңбей жинап – терген сүбелі еңбектері – 2007 жылы баспадан шыққан «Сөз мәйегі» кітабында қазақ халықының он екі мыңнан астам мақал – мәтелі жинақталған. Әуесқой сазгердің «Ақерке», «Астана вальсі» әндерін Қазақстанның халық әртісі Н. Нүсіпжанов, «Әппақ құсым, қайдасын сен?», «Сәмирам сәнім», «Серінің әні», «Дала жыры» туындыларын әнші Ж. Күлжиганов күй таспаға жаздырған. Бірқаттар әндері нотасымен «Сырымды айтым...» жинағында, «Балдырған» журналында, «Қазақ батырлары» газетінде жарияланды.

Таңатқан Рсаев - жазушы, журналист ақын, аудармашы, энциклопедияшы – ғалым, абайтанушы, этнограф – фольклоршы, әуесқой сазгер, Аманкелді ауданының Құрметті азаматы, КСРО баспасөз үздігі, Қазақстан баспа полиграфия ісінің қайраткері, ҚР – ның мәдениет қайраткері, 2008 жылы Құрмет орденімен марапатталған. Абай Құнанбаевтың 150 жылдық мерекесі қарсаңында Қазақстан Мәдениет министрлігі, Баспасөз және бұқаралық ақпарат министрлігі мен Журналистер одағы жарияланған бәйгеде үздік шығып, Қазақстан Журналистер одағының Абай сыйлығының иегері атанды.

Алашқа олжа салу оңай шаруа емес. Қазақ радиосы мен Қазақ кеңес энциклопедиясы редакциясының қазандарында қайнап, шар болаттай суырылып келген. 28 жасында бүкіл Қазақ радиосының қазақ тіліндегі хабарлар бағдарламасының бас редакторы болды. 1964 – 1965 жылдары «Лениншіл жаста» «Құралайдың хатын талқылаймыз», Жәмиланың хатын талқылаймыз, деген айдармен «Бүгінгі қазақ қызы қандай болу керек?» «Бақыт деген не?» деген жастар үшін аса күрделі мәселелер сөз болды.

Мәселені газет бетіне көтерген де, әрқайсына жарты жыл бойы талқылау ұйымдастырып, жеріне жеткізе қортындылаған да Таңатқан Рсаев болды.

Леннидің 100 жылдық мерекесі қарсаңында шығарылған тұтас бір санын Рсаев бас мақаласына дейін өзі жазып, жалғыз әзірледі.

Журналистке керекті тапқырлық, шапшандық, өнімділік, өткірлік, шеберлік деген осындай болса керек.

Біз қай аймақтың болсын өткен тарихына, жүректері елім, халқым деп соққан асыл азаматтардың сіңірген еңбектеріне ерекше құрметпен қараймыз. Бұл сөзімізге таяуда ғана Алматы қаласындағы «Арыс» баспасынан жарық көрген «Торғай елі» деп аталатын энциклопедия жарқын айғақ бола алады.

Ең алдымен айтарымыз, кітап өте сапалы. Сыртқы безендірілуі бүгінгі жоғары талаптарға сай келеді. Осынау құнды еңбек, оның әсіресе кейінгі өскелең жастарға берері мол.

Әдетте ізденімпаз қауым мен студент жастар туған өлкелері жайлы мәліметтерді алу үшін қаншама кітаптардан ақтарып, мұрағаттарға үңіліп жатады. Ал мұнда бұрынғы Торғай облысының Амангелді, Жангелдин және Арқалық қаласындағы айтулы тұлғалар қамтылған. Қазақта Ахмет Байтұрсынов пен Міржақып Дулатовты кім білмейді?

Аталмыш энциклопедияда олардың артында қалдырған бай мұралары мен тағылымды өмірлері де кеңінен арқау болыпты. Сондай-ақ Торғай халқы әрқашан да мемлекет қайраткері, этнограф Өзбекәлі Жәнібековті ардақ тұтып, оның есімін әрдайым жалықпай айтып отырады.

Бұл энциклопедияда ұлтымыздың біртуар перзенті Өзекеннің қазақ халқына сіңірген еңбегі де сөз болады. Өйткені, ол республикамыздың басқа өңірлерін айтпағанның өзінде, кезінде Торғай облыстық партия комитетінің идеология жөніндегі хатшысы болып тұрған кезінде осы аймақтағы руханият саласының жандануына қыруар үлесін қосты.

Аталған өңірдегі қазақтың ұл мен қыздарының арасында оны білмейтіндер жоқтың қасы. Тіпті, мемлекеттік қазақ тілі мен Наурыз мерекесінің қаншама жылдардан кейін арамызға оралуына да осы тұлғаның сіңірген еңбегі орасан.

Торғай халқы өз дәстүрін, өз тарихын, әдет-ғұрпын айрықша сыйлайды. Сонымен қатар кезінде дуалы сөздерін естіп, құнды туындыларымен сусындаған көрнекті ғалымдар, жазушылар, ақындар және сахна саңлақтарын да ешқашан ұмытқан емес. Сондай-ақ қазақ әдебиетінде өзіндік айрықша орны бар Қайнекей Жармағамбетовті кім білмейді. Ол ақын, әдебиет зерттеушісі әрі белгілі қоғам қайраткері болатын. Бұл кісінің де өмірбаянынан да кейінгі қазақ жастары тағлым алары даусыз.

Сәбит Досановтың есімі барша кітапқұмар қауымына жақсы таным. Ол Торғай өңіріндегі Амангелді ауданының тумасы. Көптеген құнды кітаптардың авторы, мемлекеттің сыйлықтың лауреаты, халықаралық Шолохов атындағы

сыйлықтың да иегері. Кезінде ұлтымыздың әдебиетін өркендетуге айтарлықтай үлестерін қосқан классик жазушылардың мектебінен өткен.

Осындай энциклопедия жайлы әңгіме болғанда Торғай өңірінде өсіп-өніп, бүкіл саналы ғұмырларын тәуелсіз қазақ елінің жарқын болашағына арнаған қоғам қайраткерлерімен қатар арамызда жүрген зиялы азаматарды атамасақ бұл шағын мақаламыз толыққанды шықпайтындай көрінеді.

Бұл орайда зейнеткерлікке дейін адал еңбек етіп, Қостанай өңірінің атақ-даңқын шығаруға шама-шарықтары келгенше үлестерін қосқан Сұлтанғали Оспановты, өнер майталмандары Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мәдениет қайраткерлері Қалибек Деріпсалдин, Бақытжан Сәуекенов, бұлбұл үнді әншіміз Ботагөз Дүбірбаева, Торғай өңірінде ұзақ жылдар бойы абыроймен жұмыс істеген ардақты ағамыз Әмірхан Абдуллин, Жақсылық Жүнісов, Хамит Мұсабаев секілді тұлғалардың да ғибратты ғұмырлары көпке өнеге.

Көркем сөздің көрнекті шебері

Сәбит Аймұханұлы Досанов 1940 жылы 12 қаңтарда Қостанай облысы Аманкелді ауданы, Байғабыл ауылында дүниеге келді.

Ол әдебиет өлкесіне деген алғашқы қадамын өлең жазудан бастады. Мектепте, университетте оқып жүргенде-ақ оның шығармалары мерзімді баспасөз беттерінде жарияланды.

1958 жылы алғашқы әңгімелерінің бірі «Шабындықта», әңгімелерінің біразы Пионер журналына жарияланды. Жазушының «Қайырлы таң» атты тыранақ алды кітабы 1966 жылы жарық көрді. Одан кейін екінші кітабы «Бұлбұл үні» кітабы оқырмандар қолына тиді. Бұл кітаптарға бүгінгі күн тақырыптарына жазылған көркемочерктер, әңгімелер, новеллалар кірген. 1971 жылы жарық көрген «Қырандар қалғымайды» атты повестер жинағы жазушының көркем әдебиеттегі алғашқы ірі жетістіктерінің бірі болды. Осы жинаққа кірген философиялық-психологиялық «Аруана» повесін оқырмандар жылы қабылдады.

Сәбит Досанов әдеби-көркем сын жанрымен де белсенді де, жемісті айналылып келеді. Осы уақытта шыққан 1970 жылы монографиялық жеке кітаптары «Соны іздер», «Қазына», 1989 жылы «Жүрек отын сөндіріме» атты шығармалары жарыққа шықты.

Жазушының 1978 жылы басылып шыққан «Тау жолында» романы қазақ прозасының шоқтығы биік шығармасының бірі болды.

Сәбит Досановтың халық оқып, танып зор бағасын берген келесі шығармасы «Екінші өмір» романы. Автор бұл кітабында қазақтың белгілі дауылпаз ақыны Қасым Аманжоловтың қиын да қилы тағдырын суреттеуге арнаған. «Екінші өмір» романы тек автордың биік табысы болып қойған жоқ, сонымен қатар, қазіргі қазақ прозасына өзіндік орны бар, сүбелі үлесі болды. С.Досановтың ұшқыр қаламынан туындаған тағы бір шығарма сы «Күн мен түн» романы.

Көрнекті публицист С.Досановтың әр жылдары басылып шыққан кітаптарында «Алтын күрек әні», «Жер тағдыры», «Сексеңбестің көктемi» және «Литературная газета», «Социалистік Қазақстан», «Қазақ әдебиеті» газеттерінде жарияланған мақалаларында қоғамымыздағы өткір де, күрделі мәселелер қозғалды.

Ол драматургия саласына да қалам тербеген жазушы. Оның «Дауыл» пьесасы қазақтың М. Әуезов атындағы мемлекеттік академиялық театрында қойылды. «Ертең бюро» атты пьесасы М.Өтемісов атындағы Атырау облыстық драма театрында қойылды. Романист, әдебиет сыншысы, драматург, публицист Сәбит Досановтың көп қырлы жемісті еңбегі қазақ әдебиетінің белгілі өкілдері жылы лебіздерін білдірді.

Жазушы Сәбит Досанов республика өміріндегі қоғамдық жұмыстарға да белсене араласты. С.Досанов Қазақстан мәдениетін шет елдерге таныстыруда елеулі еңбек етуде. Сәбит шығармалары Ресей және шет тілдеріне аударылған. Көрнекті жазушы, Қазақстан Жазушылар сыйлығының лауреаты, М.Шолохов пен В.Пукуль атындағы халықаралық сыйлықтарының иегері, Ресей әдебиет академиясының академиягі, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Сәбит Досановқа 75 жыл толып отыр.

Сәбит Досанов тың жаны- ақын, жалауы жыр. Оның поэтикалық көркем прозада публицистикалық қуат пен романтикалық рең арасында құбылғанмен, шығарманың өн бойындағы сезім пен сенім адам жанын баурап, өмірдің өзіндей болып көрініп, қарапайым сөзбен көңіліңе сәуле түсіреді. Бұл не сонда?. Мұның сыры неде?.

Мұның сыры-идеяда. Қазір көркем жазу, төгілтіп теңеу, көсілтіп көш-құлаш сөйлем түзу маңызды болмай қалды. Сөзге де қайта жаңғырту тәсілі кірді. Бірақ ол көз қарықтыратын сансыз құбылған сағымды түстер емес, прагматикалық іс-шараны идеялық мұратқа байлаған ой мен ұсыным. Жазушының шығармаларынан мақсат көздеген мұратшыл қаламның ізденісі көрінеді. Жерлес жазушы Сәбит Досановтың шығармашылығына кеңінен тоқталатын болсақ, жазушы «Жиырмасыншы ғасыр», «Ар аруана», «Қайырлы таң», «Пішен даласында», «Тау жолы». «Екінші өмір», «Қылбұрау», «Ұйық», «Тұйық», «Намыс найзағайы», «Аспан жылаған түн», «Ақбас бүркіт» атты романдарын жазды. Оның алғашқы екі романында ХХ ғасырдың бірінші жартысында қазақ халқы басынан кешкен оқиғаға желісі- Қазақстандағы орыс отырықшыларының күшеюі, шұрайлы жерлерді қоныс аударған орыс шаруаларына тартып әперу, қазақ зиялыларының осындай зорлық пен жергілікті халықты өгейсейтуге қарсы күресі, ұлттық ояну проблемалары, ұлт-азаттық қозғалысының тууы мен орыс революцияларының Қазақстанға әсері, төңкерістен кейінгі жағдайлар, жекеменшік малдарды тәркілеу мен ұжымдасу шаралары, малынан айырылған қазақтардың аштан қырылуы, тағы да басқа із қалдырған оқиғалар қамтылған. Жазушының «Аспан жылаған түн» атты романының негізгі сюжеттік желісі – 1986 жылғы жастар қозғалысы мен олрады жазалау оқиғалары қамтылады. Қозғалыстың басты кейіпкері – Қайрат Рысқұлбеков, жазушы Олжас Сүлейменовтың басынан кешкен жағдайлары, Колбиннің үкімет басына келуі, тағы басқа оқиғалар суреттелген. Жазушы

Сәбиттің суреткерлігінің өскені, көркем тілі, адамға тән мінез-құлықты шебер аша біледі. Жазушының бүкіл романдарында оқиғаларына кілт болып көрінетін «Ақбас бүркіт» романы. Бұл романда- ұлы даланы кезіп өскен, биікте самғап өмірді қырағы көзімен шолып отыратын, туған жердің қуанышы мен қайғысын бөліскен, елінің тәуелсіздігін бірге аңсаған дала қыраны.

Ол Ұлы даланың бақытын, арманын бейнелейді. Сәбит Досановтың соңғы аударма шығармаларының бірі – «Қасқыр ұлыған түн» атты романы. Бұл шығармасына жазшы тағдырының ең бір қаралы беттерін суреттеуге арналған. Жанынан артық жақсы көретін жалғыз ұлы Даниярдан айырылуы.

Марапаттары:

Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, М.Шолохов атындағы Халықаралық сыйлықтың лауреаты, Ресей педагогика және әлеуметтік ғылымдар академиясының академигі, В.Пукуль атындағы халықаралық сыйлықтардың иегері, Сергей Есенин атындағы «Алтын күз» әдеби сыйлығы, Василий Шукшиннің алтын медалімен марапатталды.

Қазақ әдебиетінің тарихында өзіндік көркем шығармаларымен мол үлес қосып келе жатқан көрнекті жазушымыз Сәбит Досановтың шығармашылық әлемі көп ғасырлық тарихы бар қазақ халқына тән көркемдік ойлау дүниетанымы болмысын анықтайды. Талантты қаламгердің көркем шығармалары Тәуелсіз Қазақстан жаңа әдебиетінің ұлттық рухани құндылықтары қатарында қазақ ұлтының ұрпақтарына және жалпы адамзат қауымына қызмет ете беретіні анық.

Ақын еді қын түбінде жатпаған...

Байдақ Молдашұлы 1926 жылы Торғай облысы Аманкелді ауданы, Сартал ауылдық кеңесіне қарасты № 1 ауыл Шақпақ деген жерде дүниеге келген. Аманкелді ауданы орталығындағы орта мектепте оқып орта білім алған. 1944 жылы Қызыл Армия қатарына шақырылып, 618-ші дивизияның 44-ші атқыштар полкінде Румыния жерін азат етуге қатысып, соғысты Одер өзеніне жақындағанда аяқтап. Армия қатарында 1947 жылға дейін болған.

Толқынды жапқан дала адырлардың,
Бойында туып- өстім Қабырғаның
Қартардың естіп өстім Даналығын
Жастардың жиынап бойға жалындарын.
Асылдай көкірекке сақтағаным,
Көктетіп көк ормандай баптағаным.
Көрінсін туған елге бір жарқ етіп,
Менің де қап түбінде жатпағаным

- деп жанлаған ақын Байдақ Молдашевты Қостанай, Торғайдың көзі қарақаты азаматтары білмейтіндері кемде-кем.

Кейінде Шаштыбай Әлменов, Бәшір Шметов сияқты заманында ел тұлғасы, жер қадасы болған абзал ағалар қамқорлығына алып, Бәкеннің елдің елеулі бір азаматы, айтулы маманы болып шығыуына көп көмек жасады.

Құлшыныс, талпыныс, білікті білгір мамандардан жатпай – тұрмай үйрену, тоқыған білімді іске асыруға мүмкіндік жасады. Оның заманы тұсында асықпай білімді оқып – үйрену емес, қолма - қол іс атқарып содан ғибраты барынша мол зерделеу, яғни көп ойлау емес, жұмыста милап, іс тындыруды өмірдің өзі талап етеді.

Туып өскен Аманкелді ауданында партия, совет органдарында ұзақ жылдар жауапты қызметкер атқарған Молдашұлы Байдақ – Аудандық оқу бөлімінде 40 жылдан астам бас бухгалтер болған ол, шын мәніде бухгалтерлерді тәрбиелеп, аудан көлеміне жұмысқа кіргізудің ұстазы, қас шебері болған.

Молдашұлы Байдақтың еңбек кітапшасындағы еңбек жолы, соғыстан оралғаннан кейін, 1950 жылы мамырда аудандық әлеуметтік қамсыздандыру бөлімінде есепші болып орналасу дан басталды.

1953 жылғы қарашадан аудандық комсомол комитетінің пионер бөлімінде жұмыс істейді. 1954 жылы қарашада аудандық Кенес атқару комитетінің жалпы бөлім меңгерушісі болып бекітіледі. Бір жылдан кейін аудандық Кенес атқару комитетінің есепшісі жұмысына ауысады. 1962 жылғы қыркүйекте атқару комитетінің жалпы бөлім меңгерушісі, одан кейін 1953 жылғы Амангелді өндірістік парткомның хатшысының көмекшісі. 1965 жылдың қазанында Амангелді жұмысшылар кооперациясының жарнашылар жиыналысында басқарма төрағасы болып сайланды.

1965 жылы қарашада аудандық аурухананың экономисі, 1967 жылы маусымда аудандық оқу бөлімінің бас есепшісі, 1974 жылы ақпанда Амангелді коммуналдық шаруашылық есептегі мекеменің аға есепшісі, 1977 жылдың қантарында оқу бөлімінің бас есепшісі, 1986 жылы зейнеткерлікке шығады. 1986 жылы мәдениет бөлімінің бас есепшісі.

Байдақ Молдашұлы коммунистік партия тарағанша оның мүшесі болып жүріп, қоғамдық жұмыстарға белсене араласты. Атқару комитетінде, оқу бөлімінде, коммуналдық шаруашылықтағы есеп мекемесінде, бастауыш партия хатшысы болды.

Республикалық кәсіподақтар комитетінң бір сайлау пленум мүшесі болады өмірінің соңғы сағатына дейін облыстық ардагерлер кеңесінің пленум мүшесі, аудандық кеңестін алқа мүшесі болып келді.

Б. Молдашұлы есеп қызметін жақсы меңгерді. Ол бірнеше есеп қызымыткерлерің тәрбиелеп, оларға ақыл кеңесін беріп отырды.

Байдақ Молдашұлы соғыстағы ерліктері үшін ІІ дәрежелі «Отан соғысы» орденімен және басқада 6 медальдармен марапатталған.

Байдақ Молдашұлының шығармалары

Қатарынан қош ілгері туған Бәкен ел мен жер, би-шешендер, елдегі зиялы азаматтардың еңбек жолдары, жақсы игілікті бастамалары туралы сыр

шерткенде ешбір жалықтырмайтын.Есеп қызметімен қатар, ақындық дарындығының нәтижесінде «Көк шағыр» поэмасы, «Аманкелді түлектері», «Достық» атты өлең жырлары жеке кітап болып шықты. Аудандық облыстық газеттерден бастап «Жұлдыз» «Сарыарқа» журналдарына көлемді жыр толғаулары жарық көрді. Аға өлең - жырдың дүлдүлдері, дарабоз Сырбай Мауленов, Ғафу Қайырбеков ақын ағалар, менің осындай ақындық жолыма осы кісілер көп ықпал еткен.

Байдақ Молдашев – байырғы партия, Совет қызметкері,Ұлы отан соғысының ардагері.

Байдақ Молдашев ауданға келген бар басшылар мен облыс көлеміндегі, одан қалды республика көлеміндегі, санаулы жандармен сыйлас, дос, қимас қадір иесі болған, дейді халық.

*Жыл артына жалдар ауысар. Бірақ, өзіңе іңкәрлікпен қарар
оқырмандары, алтын діңгек – елі барда Байдақ аға рухы ешқашан өлмейді. Ол
кісіге сыйластық пен қарайтын тілектес жандардың көңіліне әрдайым
жасай береді. Асылы, жанына жаз, жүрегіне жомарттық орнаған
жандардың шұғыласы тым әріге тараса керек.*

Көшкінбай Кенебаев

Әли арық

Бас қосып, өзен жайлап, өңшең кедей
Достасып, бір тұтасып, мен, сен демей.
Артель боп өз әлінше елу түтін,
Біріккен құрыш болат көк селбедей.
Тұрғанда атырапты аштық жайлап,
Алдағы күні бұрын астықты ойлап,
Сол жерде тұнғыш артель туын тігіп,
Ортадан шығармақшы басшы сайлап.
Деді жұрт:- Ел боп енді құралайық,
Қол жайып көктен көмек сұрамайық,
Басқарсын жаңа артельді жалынды жас,
Жігерлі, жайсаң Молдаш Құдабаев.
Өкеден жастай қалған жетім еді,
Шын алмас қайрауымен жетеледі.
Тақсырет тауқыметін тартып жүріп,
Буыны көк құрыштай бекінеді.

Автордың «Әли арық» атты поэмасы да оның кең тынысы, қарымды қаламгер екендігін айқындады.

Аудандық кітапханада Байдақ Молдашұлының 90 жылдығына орай мұражай жасақталды. Қолжазбалары, баспасөзге басылған жыр-толғаулары бар. Ақынның «Батырдың ұрпақтары», «Достық» кітабы, Б.Каралдинге

арналған монологтары, оқушылардың ел тағдыры – жер тағдыры туралы шығармалары арқау болып келеді.

Құлашы кең қаламгер

Ақан Шайдахметұлы Нұрманов 1933 жылы 30 сәуірде Талдықорған облысы Ақсу ауданында дүниеге келген. Ақанның әкесі Шайдахмет Алаш қозғалысына қатысқан. 1927 жылдан кейін қудалануға іліккен Шайдахмет Талдықорған облысынан кетуге мәжбүр болды. Ұлы Отан соғысында шейіт кетіп, өз әкесінің ата мекені Қостанай облысы Аманкелді ауданында тұратын Шаймерден ағасының қолында тәрбиеленеді.

Ол 1951 жылы Аманкелді орта мектебін үздік бітіргеннен кейін Қазақтың тау-кен институтында оқып, кейін Қазақ мемлекеттік университеті филология факультетінің журналистика бөлімін тәмамдады.

Жас маман еңбек жолын өзінің өскен елі Аманкелді аудандық «Социалистік шаруа» газетінен бастады. Мұнда ол очерктер жазып елге танылды.

Оның жүйрік қаламынан туындаған небір жазбалар, сол кездегі қарапайым халықтың тыныс-тіршілігін жан-жақты суреттеді.

Талантты журналист Қостанай облыстық «Коммунизм таңы» газетіне қызметке шақырылады. Мұнда Ақан Шайдахметұлы өзінің жазу шеберлігімен, терең білімділігімен құрметке бөленді. Қаламы ұшқыр журналист республикалық «Лениншіл жас» газетіне ауысады. Қазақ даласында бастаған тың және тыңайған жерді игеру майданында Ақан дихандар ортасында

болып, астықты өлке туралы жазылған очерктер мен мақалалары шығарылады. Оның жазу стилінен өзгешелік байқалатын. Ол тақырыпты өмірдің нақты көріністерімен бейімдеуге ұмтылатын. Тілі өте құнарлы, ойы терең, шебер суреткер. 1964-68 жылдары арасында «Жұлдыз», «Балдырған» журналдарында жауапты қызметтер атқарады. Москвадағы әдебиет институтын бітіреді.

Ол жазушылыққа бірінғай бетбұрыс жасайды. Оның жазған «Арайлы таң», «Күн ертеңге ауып барады», «Аққу шоғыры», «Ымырт», «Әкенің көзін көрген өлмесін», «Құланның ажалы», «Солай болған екен», «Ор», «Жалғыздық», «Әке», «Күзде ашылған гүл» атты повестері мен бірнеше әңгімелері бар.

Жазушы Ақан Нұрманов «Құланның ажалы» романын жазып, сол кездері қазақ әдебиетіне үлкен жаңалық әкелді. Роман жазылуы жағынан зор ілтипатқа ие болды. Әдебиет сыншылары айрықша бағалады. Романның кейіпкері – Аманкелдінің үзеңгілес серігі сарбаз, қол мерген Кейкі батыр. «Құланның ажалы» романы мен повестері орыс, чех, славян, неміс тілдеріне аударылды. Қазақтың көрнекті жазушысы Ақан Нұрманов 1968 жылы 34 жасында қайтыс болады.

Кейкі туралы қазақ жазушыларының классиктері іштен тынып жаза алмаған шығармаларын Ақан тудырып, ұлы ерлік жасады. Талантты жазушы сөйтіп халық сүйген қаһарман батырды қайта тірілтті. Ақанның құдай

қосқан қосағы – Жібек екеуінің Тана, Роза, Әли, Анар есімді ұл-қыздары бар. Олар жоғары білімді мамандар. Жұбайы Жібек: «Он бір-ақ жыл отасқанда бір-бірімізді танып та үлгірмеген сияқтымыз, есесіне тату-тәтті ғұмыр кешіп өте қатты сыйластық» дейді.

Талантты жазушының атында Аманкелді ауданында ескерткіштің ашылуы ел жадында қалар тарихи оқиға болды. Оған ескерткішті халқы қойды. Нұрмановтардың әулетіне құт-береке дарыған шаңырақ. Осы ұрпақ шетінен дарынды, қабілетті. Ғалым да, ұстаз да, ақын да, журналист те, қайраткер де осы әулеттен шыққан. Байғабыл кеңшарында көше, кітапханаға аты берілген.

Лебіздер

«Мен Ақанды 1952 жылдан бастап білетін. Университетте бірге оқып, бірге жүрді. Ақан көп оқитын білімді еді. Бес жыл бойы кітапханадан шыққан жоқ».

Жазушы Әкім Тарази: «Ақан әлі күнге дейін зерттелген жоқ, Ресей кеңес саясаты Ақанға кезінде менсінбеген қыр көрсетті. Ақан жазған «Аққу шоғыры», «Құланның ажалы» сияқты туындыларын басқа өтімді, пысық, жағына білетін қаламгер жазғанда, ол сол уақытта-ақ классик атанып кетер еді. Ақан шығармашылығы коммунистік идеяға келе бермейтіндіктен партия оған ниет білдірмеді. Басыбайлы ел жазушының ақаниа жаза бастауын олардың қауіппен қарағаны қатты аңду болды, оны Ақанның өзі де сезген жоқ».

Бақытжан Майтанов, профессор: «Өткен ғасырдың 60-шы жылдары қазақ әдебиетіне бір топ талантты прозаиктер келді. Солардың бәрі де: Р.Тоқтаров, Қ.Ысқақов, Ә.Тарази, С.Мұратбеков бар есімді айрықша қадірлегені анық. Ол жұлдызы жана бастаған шағында жарқ етіп сөнген қыршын жас, болашағы зор дарын иесі Ақан Нұрманов сыйласса да бір-бірін мойындай беруге құмар келмейтін орынды жас жазушының ықыласын аударған Ақанның сыпайы ұстамды мінезі ғана емес, бастауын биіктетіп алып, асықпай, байыппен ағатын терең өзендей тұнық, сұлу сырлы суреткерлік өнері еді».

**Жазушы
Қалихан Ысқақов**

Әлмағанбетов Бөгетбай Аманкелді ауданындағы Торғай өзенінің Қабырға саласындағы Таймас қыстауында 1927 жылдың 13 қыркүйегінде шаруа әулетінде дүниеге келген. Ұлы Отан соғысы жылдарында ауылдық және аудандық мектептерде оқи жүріп аудандық газетке корректор болып жұмысқа орналасады. Соның нәтижесінде, ол қысқа мерзім ішінде әдеби қызметкер, жауапты хатшы қызметтеріне көтерілді. 1952-1954 жылдары Аманкелді аудандық комсомол комитетінің бөлім меңгерушісі болып тағайындалады. 1956, 1960, 1964 және 1974 жылдары аралығында

«Социалистік шаруа» («Тың шұғыласы» - «Целинная заря») газетінің редакторы болып қызмет атқарды. Б. Әлмағанбетов Торғай тыңын игеруге белсене қатысушылардың бірі Жоғары білімді журналист. Алматы жоғары партия мектебін бітірген. Еңбек жолын соғыс кезінде әртүрлі жұмыс істеуден бастаған. 1946 жылы комсомол, партия қызметтерінде болған. Б. Әлмағанбетов ұзақ жылдар аудандық газет редакторы болды. Аудан экономикасын көтеруге жан-жақты атсалысқан.

Деріпсалдин Қалибек 1953 жылы 10 қаңтарда Қостанай облысы, Амангелді ауданында дүниеге келген.

Әкесі Деріпсалды Жұмабайұлы колхозда завхоз болып, кейнен бақташы болған «Әкенің балаға берер ең жақсы сыйы – ол тәрбие дейді өмір көрген үлкендер. Деріпсалды ақсақал өнерден қара жаяу қалмаған жан. Домбыра шертіп, өлен шығаратын өнеріде болған. Сонымен қатар әкесі қара күш иесі атанып, белдескен адамның жауырының жер иіскететін балуан болған кісі

Анасы Мағия Досмағанбетқызы Торғай мен Амангелді аудандырындағы алғаш құрылған колхозаралық филармония мен театр ұжымында әнші болған. Бұл ұжымға Торғай-Қостанай өңірлеріне есімі жақсы таныс - халық ақыны Нұрхан Ахметбеков жетекшілік еткен.

Осындай өнерлі жанұяда өсіп, өнер тарландарының көзін көрген Қалибек аға ән әлеміне жалпы өнер деген құдіретке құштар болады. Сазды әуенге бала күнінен ғашық болған Қалибек аға мектеп қабырғасында жүргенде саз аспаптарында шебер ойнайды. Әсіресе қазақтың қара домбырасында, гармон, баянда және басқада аспаптарда ойнағанда жұрты ерекше күйге бөлеп, олардың жандарын тебірітетіп жіберетін. Қалибек Деріпсалдин мектеп қабырғасында жүргенде өзінің «Лениншіл» атты алғашқы күймен республикалық оқушылар байқауында лауреат атанған. Жамбыл қаласында аталған училищеде оқып жүрген кезінде бойындағы өнерге деген қабілетін таныты, көркемөнерпаздар ұжымдары арасында қатарынан үш рет Жамбыл облыстық фестивалінің лауреаты атанды. Ол жас сазгер ретінде алғашқы өнер жолын Жамбыл облыстық филармониясының «Алатау» эстрада ансамбілінен бастайды. Сол кезде атағы дүрілдеп бүкіл одаққа танылған өнер ұжымына қызмет істеу жас Қалибек ағаға көрсетілген үлкен құрмет еді.

Әнші, күйші, сазгер, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мәдениет қызметкері, халық ағарту ісінің үздігі. 1970 жылы Амангелді орта мектебін бітіріп, 1973 жылы Жамбыл атындағы мәдени-ағарту училищесін қызыл дипломмен тәмамдаған. Музыкант ретінде алғашқы өнер жолын

Жамбыл облыстық филармониясының «Алатау» эстрада ансамблінен бастайды. 1980 жылы Торғай облысының Қима аудандық мәдениет бөлімін басқарып, «Гүлдәурен» халық аспаптар ансамблін құрды. Ол «Көктем қыздар», «Торғай әуендері», «Айлы түнде», «Домбыра сазы», «Ерке құсым» ән топтамалары мен «Қимадым ғой» деп аталатын партитуралар жинағын

1982 жылы Амангелді аудандық мәдениет үйінің көркемдік жетекшісі болып қызмет атқарып, осы жерде «Торғай толқыны» халық аспаптар

ансаблінің құрған. Ансаль республикада ғана емес, шет елдерде де танымал болды. Осы уақытта Амангелді ауданының Ы. Алтынсарин атындағы орта мектепте «Көктем гүлі» атты ән-би ансамблін құрып. Ансаль қысқа мерзім аралығында аудандық және облыстық байқаулардың лауреаты атағын алып та үлгерді.

1984 жылы Алматы қаласында өткен Кенен Әзірбаевтың 100 жылдығын мерекелеу күніне арналған қыл қобызшылар сайысында республиканың 19 қобызшысы арасында 1 – орынды иленді.

Бүгінгі таңда композитор Қостанайдағы «Мирас» ұлт-аспаптар ансамблінің әншісі. 2 рет КСРО композиторлар одағының, Қазақстан композиторлар одағының дипломдарымен марапатталған. 2005 жылы Қостанай жомарттар клубының «Қазына» сыйлығын алды. 2006 жылы Астана қаласында өткен «Елім менің» атты республикалық патриоттық әндер байқауының «Тәуелсіздігімізге 15 жыл» және «Аманат» номинациялары бойынша екі мәрте жеңімпазы атанды. 2007 жылы Уфа қаласында ұйымдастырылған халықаралық байқауда жүлдегер атанды. Сазгер 130 - дан астам әндер мен бірнеше күйлердің авторы. Амангелді аудандық маслихатының 21.01.2008 жылдың № 38-ші шешімімен Амангелді ауданының «Құрметті азаматы» атанды.

«Қазақ КСР еңбек сіңірген мәдениет қызметкері», Қазақстан композиторлар одағының мүшесі, «Қазақстан Республикасының халыққа білім беру ісінің үздігі», Қостанай облысы «Амангелді ауданының құрметті азаматы», Н. Ә. Назарбаевтың 2016 жылғы 5 желтоқсандағы жарлығы бойынша «Ерен еңбегі үшін» медалімен марапатталды.

Қостанай ауданының әкімдігі осындай үлкен өнер иесіне лайықты құрмет көрсетті. Өйткені, Қалибек Деріпсалдыұлы осы ауданда табаны күректей он бес жыл бойы қызмет етті. Аудан мәдениеті мен өнерінің дамуына қомақты үлес қосты. Жергілікті мәдениет үйінің жанынан ұлт-аспаптар ансамблін құрып, қазақ өнерін көпшілікке кеңінен насихаттай білді.

Анасы Мағия – әнші, әкесінің інісі Кенжеғали Жұмабеков күйші болған. Анасы мен әкесі де халық ақыны Нұрхан Ахметбеков ұйымдастырған колхоз-совхоз театрында қызмет істеді. 1949 жылы Кенжеғали Қазақстан өнер декадасына қатысып, күй тартыстан жүлделі үшінші орынға ие болды. Аталары қобызшы Қазыбек Әбенов, әнші Байқоныс Мұхамеджановты көріп үлгі алып, ағалары – өнердегі алғашқы ұстазы Аманбай Мұқышев пен қазақтың атақты композиторы Әсет Бейсеуовті өнерімен тәнті етіп, ақ баталарын алды. Қазақстанға еңбегі сіңген мәдениет қызметкері композитор Болат Хамзин, дәулескер күйші Айтбай Мұзаханов, Қайыржан Мақанов, Жұмағали Өмірбеков, Нұрхан Исламиевтердің ақыл-кеңесін тындады.

Өнердің өрге өрісінде,

Бозбала көзге түсті көп ішінде.

Әдемі әсем сазды ән-күйімен,-

Танылды ел-жұртына он үшінде, - деп ақын ағаларының бірі жырға қосқандай, қырық үш жасындадүниеден озған анасына арнап 13 жасында

тұңғыш «Анама» әнін шығарса, көп ұзамай-ақ «Үш бәйтерек» күйі, «Аққуым», «Достар» әндері сол мектеп қабырғасында жүргенде қияға қанат қақты.

Жамбыл қаласындағы мәдени-ағарту училищесінде оқып жүріп (1970) Жамбыл облыстық көркемөнерпаздары қатарында үш рет лауреат атанады. Оқи жүріп Жамбыл облыстық филармониясы жанынан құрылған «Алатау» эстрадалық ансамбілінің құрамында ән шырқап, өнерін ұштай түсті.

Кейін өзі туып-өскен Амангелді, Қима аудандарында, Арқалықта өнер ұжымында қызметтер атқара жүріп қаншама ансамбльдер құрды. Арқалық қаласында «Торғай толғауы», «Балауса» қимада «Гүлдәурен», Аманкелдіде «Торғай толқыны», «Көктем гүлдер» ансамбілдері соның айғағы. Бүкілодақтық республикалық фестивальдердің лауреаты 1990-1993 жылдары Алматы қаласының Орталық концерт залында, 2003 жылы Астана қалаасының Президент сарайында шығармашылық концертті өтті. Әндер талай-талай республикалық, облыстық ән байқауларында жүлделі орындарға ие болды. Солардың бірі 2006 жылы Астана қаласында Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрінің ұйымдастыруымен Тәуелсіздігіміздің 15 жылдығы мерейлі мерекесіне арналған III Республикалық «Елім менің» патриоттық әндер фестиваліне қатысы, конкурста ұсынылған 91 жаңа туындының ішінде қазылар алқасы 13 әнді үздік деп таныса, солардың қатарында Қалибектің екі бірдей «Ер Жәңібек» (өленің жазған Серік Тұрғынбеков), «Сарыадырым» (өленің жазған Хамитбек Мұсабаев) әнінің болуы.

Қ. Деріпсалдинің осындай ойнақты, кейде ойлы, кейде сырлы мәтіндерге жазылған даланың қыранындай қалықтап, енді бірде құландай құйығытып, көңілді көтеретін, енді бір елдің ерке самалындай баурап жан серігтетін әндері ел аралап кеткелі қашан.

Кешегі желдің гуіліне, нәрестенің уіліне, құс қанатың суылына, қамыстың шуылына, ат тұяғының түбіріне құлақ түріп, табиғат сазын әнге айналдырған сол қара бала осы сазгер Қалибек Деріпсалдин ағамыз болатын.

Қ. Деріпсалдин өзінің өзгелерден өзгеше өнерімен бойына біткен табиғи талантымен еліне танылып, жұртына жұғысты болып жүрген жан. Себебі ол кез келген жанның жүрек қылын тербейтін әуезді әндермен, күмбірлеген күйлерімен көңілінді көке көтеретін сазгер әрі әнші. Дара талан иесінің ел ішінде ерекше құрметке бөленуі оның туған жерге деген шексіз сүйіспеншілігінен, тылсым табиғаттын тілін түсінетіндігінен, бойына біткен бөлек сазгерлік қабілетінен деп білеміз.

Мұсабаев Хамитбек - 1953 жылы 7 қазанда Қостанай облысы, Аманкелді ауданының орталығы Аманкелді селосында туған. 1970 жылы орта мектепті аяқтаған соң, Аманкелді ауданындағы «Қарасу» совхозында еңбек жолын бастаған. 1979 жылы Қазақ университетінің журналистика факуль-тетін тамамдаған.

Хамитбек Қуандықұлы – қасиетті Торғай

топырағынан шыққан алашшыл ақын. Жырлары ерекше өрнекпен өрілген Хамитбек Мұсабаевтың есімі көпшілікке таныс десек қателеспеген болармыз.

Торғай, бүгінгі Қостанай облысы Аманкелді ауданының түлегі, отызында орда бұзған талантты ақын Хамитбек Қуандықұлы Мұсабаев. Хамитбек ақын кейін Ахмет Байтұрсынов жайлы «Қаншеңгел», «Ахметтің соңғы күндері», «Наркескен» атты поэмалар шоғырын, Міржақып Дулатов туралы «Мағжанмен мақұлдасуы», «Міржақыптың соңғы монологі», «Абылай хан мен Бұқар жырау», «Нұрсұлтан Назарбаев», «Тәуелсіз Қазақстаным» атты күрмеуі қатты күрделі дастандар жазып, қырқында қамал алды.

Көрнекті ақын Серік Тұрғынбеков Хамитбек Мұсабаевтың шығармашылығы жайлы былай деп толғанды: «Сөз өнерінің қадір-қасиетін жанымен ұққан ақын інімнің «Наркескен» кітабына алғысөз жазу барысында оның көп оқып, көп ізденетініне және ақындық еңбегінің жемісті екеніне қаламдас ағасы ретінде қатты қуандым. Әдетте өлең жазушы көп те, шын ақын аз. Хамитбек – ақын. Ақын болғанда өлең-жырларынан көркемдіктің қуаты менмұндалып тұрған ақпа-төкпе ақын. Қуаныштысы, Хамитбекте жүректің отымен жазылған өлең көп. Соңымыздан осындай дарынды ақындардың келе жатқаны үшін қуана білуіміз керек деп ойлаймын. Сондықтан да оған өлеңде бағың жансын, бауырым! – деп ақ тілек білдіремін».

Ақын Хамитбек Мұсабаевтың Алаш ардагерлерімен қатарлас көп жырлаған, дөп жырлаған ең басты тақырыптарының бірі ғана емес, бірегейі – Тәуелсіздік!

Ел болып шырқар – басты әнім,

Ел болып жырлар – дастаным.

Бір өзің десем, артық па?

Тәуелсіз Қазақстаным!- деп жырлады.

Қабырғалы қазақ әдебиетінің қоржынына қомақты олжа салып жүрген бірі – шалғайда да шабыт барын талантты туындыларымен дәлелдеп келе жатқан

белгілі ақын Хамитбек Қуандықұлы Мұсабаев «Ақ жол», «Ахаң – Жақан ізімен», «Алаш-Орда арманы», «Наркескен», «Таразы» «Алаш аманаты» және басқа да бірқатар жыр жинақтарының авторы, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі, Бейімбет Майлин атындағы сыйлықтың, «Жігер», «Елім менің»

фестивальдарының лауреаты, Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері.

Алты алашқа әйгілі Ғафу Қайырбеков, көрнекті ақын Серік Тұрғынбеков, белгілі жазушы Сабыржан Шүкіров, танымал ақын Нағашыбай Мұқатов, әдебиетші Торғын Уәшова, сөз қасиетін бір кісідей білетін эрудит Жайық Бектұров, т.б. қаламгерлер республикалық газет, журналдарда жарияланған мақалаларында Хамитбек Мұсабаевтың ақындық талантын жоғары бағалады.

Көрнекті ақын, боз даланың бозторғай жыршысы Есенбай Дүйсенбаевтың сөзімен айтсақ: «Талант үшін периферия жоқ». Елде де талант,

шалғайда да шабыт бар. Елдегі қаламгерлер өздерін емес, Алматы мен Астанадағы ақын-жазушыларды насихаттайды. Үндемей жүріп үлкен істер тындырып жүрсе де өздері көп көзіне түспей, көп еленбей, тасада қала береді. Кісілігіне кішілігі сай сондай талант – Хамитбек Мұсабаев.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің журналистика факультетін тәмамдаған. Еңбек жолын 1971 жылы «Қарасу» кеңшарында жұмысшылықтан бастап, аудандық Пионерлер үйінде тәлімгер, директор болды.

1972 жылдан Аманкелді аудандық газеті редакциясында қызмет істейді. 1972 жылдан 1975 жылға дейін тілші, 1975-1977 жылдары бөлім меңгерушісі, 1977-1981 жылдары жауапты хатшы, 1981-1990 жылдары редактордың орынбасары болып жұмыс атқарған. 1990 жылдан бастап редактор және 2002 жылдан облыстық "Қостанай таңы" газетінің Аманкелді ауданы бойынша менішкті тілшісі. Бірнеше рет ауылдық және аудандық кеңестердің депутаты болды. 1990-1992 жылдар аралығында аудандық партия комитетінің бюро мүшесі болып сайланды. 1994-2000 жылдар арасында бірінші шақырылған Торғай және Қостанай облыстары мәслихаттарының алғашқы депутаттарының бірі болып сайланды. 1983 жылы жас ақын-жазушылардың республикалық «Жігер» фестивалінің лауреаты атанды. Қазақстан Республикасы Жазушылар одағының мүшесі, Қазақстан Республикасы журналистер одағының мүшесі, Қостанай меценаттар клубы «Қазына» сыйлығының лауреаты (2006). Қазір Аманкелді аудандық "Аманкелді арайы" газетінің бас редакторы болып қызмет етеді.

1983 жылы жас ақын-жазушы-лар мен өнер иелерінің республикалық «Жігер» фестивалінің лауреаты атанып, 2003 жылы Қостанай облысы әкімінің сыйлығын алған. 2006 жылы Қостанай облысы меценаттары клубының тәуелсіз «Қазына» сыйлығын алған, 2006 жылғы республикалық «Елім менің» фестивалінің лауреаты.

Ақынның өлеңдері мен поэмалары 1973 жылдан бастап аудандық, облыстық және республикалық баспасөз беттерінде жарияланып тұрады. «Торғай топырағы» (1991), «Ақжол» (1992), «Ахаң-Жахаң ізімен» (1993), «Алашорда арманы» (1995), «Таразы» (2003), «Наркескен» (2006) атты жыр жинақтары жарық көрген.

Қаламгер атанып, сөз өнері мен баспасөз саласында ұзақ жылдар қызмет жасап келеді. Парасат биігіне қадам басқан ақын Хамитбек Мұсабаев өзінің саналы ғұмырында қасиетті топырағынан табан аудармай, тура қырық жыл бойы ауданның баспасөз саласын дамытуға айырықша үлес қосты.

Хамитбек Мұсабаев соңғы 17 жылдың бедерінде облыстық «Қостанай таңы» газетінің Аманкелді ауданындағы меншікті тілші қызметін абыроймен атқарып келеді.

Қаламгер атанып, сөз өнері мен баспасөз саласында ұзақ жылдар қызмет етіп келе жатқандықтан туған әдебиетіміздің хал-ахуалын үнемі назарда ұстап отыру – бұлжымас әдетіме айналып кетті десем, ешкім бекер дей қоймас.

Қазір біздің облысымызда да біраз ақын-жазушылар еңбек етуде. Әрқайсысының өз қолтаңбасы бар. Осы қаламгерлер арасында шығармашылық еңбегі жемісті болса да, 6-7 жинақ шығарса да өзінің лайықты бағасын әлі алмаған бір ақын бар. Ол – Хамитбек Мұсабаев. Өткен, 2005 жылдың аяғында оның белгілі меценат Жұмағали Құрмансейітовтің демеушілігімен мемлекеттік тапсырыспен жарық көрген "Наркескен" деп аталатын өлеңдер мен поэмалар кітабын оқып шыққаннан кейін осындай қорытындыға келдім. Көлемі 500 бетке жуық бұл кітап үлкен-үлкен 3 бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімге ақынның әр алуан тақырыпқа жазылған лирикалық өлеңдері, "Тұлғалар" деп аталатын екінші бөлімге Аяз би мен Жиренше шешеннен бастап Қалибек Деріпсалдинге дейінгі аралықтағы Алаш қайраткерлері мен өнер шеберлері туралы жүрекжарды жырлары топтастырылған. Ал, үшінші бөлімде қаламгердің 11 поэмасы берілген.

"Наркескенді" бас алмастан бір күн ішінде оқып шығып, ғажайып әсерге бөлендім. Хамитбектің дүниетанымы, білім, ой, дарын, тіл байлығы қалыптасқан қолтаңбасы сүйсіндірді. Өлеңдерінің мазмұны да, мағыналық маңызы да терең әрі өмірдің өзіндей алуан тақырыпты қамтиды. Ақынның көркемдік әлемі ойыма Жүсіпбек Аймауытовтың "Мағжанның ақындығы туралы" деген мақаласын түсірді. Жүсекеңнің Мағжан өлеңдерінің астарын зерделей келіп: "Мағжан нәзік сезімнің, тәтті қиялдың ақыны. Ұлт ақыны" – дейтіні бар емес пе?! Оның осы сөзін Хамитбек шығармашылығы туралы да қайталап айтуға болады. Хамитбек те күйшіл, сыршыл, нәзік сезімдерді толқытқыш, тебіренгіш. Осы кітаптың Алғысөзінің тақырыбын "Тәуелсіздік жыршысы немесе Алашшыл ақын" – деп көрнекті ақын Серік Тұрғынбекұлы бекер жазбаған. Шынында да Хамитбек Тәуелсіздігімізді асқақтата жырлап жүрген ақын. Ақынды ақыннан артық кім таныған?! Секен Хамитбектің өзіндік ерекшеліктерін дәл көрсеткен: "Сөз өнерінің қадір-қасиетін жанымен ұққан ақын інімнің "Наркескен" кітабына

Алғысөз жазу барысында оның көп оқып, көп ізденетінін және ақындық еңбегінің жемісті екенін біліп, қаламдас ағасы ретінде қатты қуандым. Әдетте өлең жазушы көп те, шын ақын аз. Хамитбек – ақын. Ақын болғанда өлең-жырларынан көркемдіктің қуаты мен мұңдалап тұрған ақпа-төкпе ақын. Қуаныштысы Хамитбекте жүректің отымен жазылған өлеңдер көп. Соңымызда осындай дарынды ақындардың келе жатқаны үшін қуана білуіміз керек деп ойлаймын. Сондықтан да оған өлеңде бағың жансын, бауырым! – деп ақ тілегімді білдіремін" – дейді С.Тұрғынбекұлы ағынан жарылып. Ақын кітабының бірінші бөлімі:

"Шыным да, барлық сырым да,
Ұятым менен арым да,
Шаттығым менен зарым да,

Бәрі де бәрі – жырымда!! – деген бір шумақ эпиграфпен ашылған. Ал беташар бөлім "Тәуелсіздік толғауы" деген тамаша жырмен басталған. Бұл толғау:

Ел болып шырқар – Басты Әнім,
Ел болып жырлар – Дастаным,

Бір өзің десем артық па,

Тәуелсіз Қазақстаным! – деген жан тербер жолдардан басталып, егемендігіміздің қандай құрбандықтармен келгені және оны қадірлеу туралы үлкен әлеуметтік ой тастайды, қоғамдық пікір түйдіреді. Сол сияқты осы бөлімдегі "Туған жермен сырласу", "Қайталанбас енді екінші", "Анама хат", "Бәсіре", "Өмірбаян", "Балалық шақты аңсау", "Найзағай", "Жүк", "Досқа сыр", "Раушанға", "Түн қандай ғажап, ай қандай", "Махаббат жыры", "Қазақ тілі", "Құранкәрім", "Аруақ", "Мағжанмен мақұлдасу", "Тәттігүл-Тоқсанбай қажылар кесенесі" деп аталатын өлеңдер де салмақты, салиқалы туындылар.

Ал, "Мағжанмен мақұлдасуын" – тебіренбей, көкірегің күңіренбей оқу қиын. Бұл жырдағы – XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы запыран-зар қобыз үніндей кеуденді қарс айырады. Өлеңнің мазмұнын қара сөзбен қайталап айтып жеткізу мүмкін емес. Сондықтан оны оқырман өз көзімен өткеріп, оқығаны абзал. Енді бір алуан өлең "Теріс бұтақ топтамасы," деп аталады. Мұнда А.Имановтың, оның туған жері Теріскенсай мен Дулығалының, анасы Қалампырдың, нағашы атасы Бердікей ишандардың, ағасы Көшімбек бидің, жазушы Бақыт Имановтың, жан ақынның бейнелері жырмен қашалып жасалған. Бұл өлеңдер – кеңестік дәуірдегідей жалған мадақ даңғазадәкіртқа емес, шынайы шындықпен шырайландырылған. Халық батыры Аманкелдінің өмірдегі болмысы боямасыз кестеленген.

Ахаң туралы бұл поэманы 1991 жылы Торғайдың Ақкөліндегі мәжілісте академик З.Қабдоловтың, үлкен жазушы Ә.Кекілбаевтың, көрнекті ақын С.Тұрғынбекұлының жоғары бағалағанын жақсы білеміз. Осы таяуда 60 жасқа толған тойына келгенінде Серіктің: "Ахаң туралы біз жазбаған поэманы Хамитбек жазды, өте жақсы жазды және сонау Ахаң ақталған 1988 жылы жазды. Бұл әдебиетімізге қосылған үлкен үлес. Ахаң туралы мұндай тамаша поэма әлі күнге жазылған жоқ", – дегенін аманкелділіктер оның өз аузынан тағы бір естіді.

Оның бұл сөзінің зәредей жалғандығы жоқ. Мұндай пікірді ақынның кітабына енген кез-келген поэмасы туралы айтуға болады. Мысалы "Міржақыптың соңғы монологі", "Он жеті ер", "Абылай хан мен Бұхар жырау", "Қойлыбайдың қоштасу күйі", "Бәйге немесе тұлпар тағдыры",

"Шақшақ Жәнібек", "Тәуелсіз Қазақстаным", "Мұхтардың монологі", "Ғазиз қажы", "Нұрсұлтан Назарбаев" поэмалары туралы да. Бұлардың көркемдік кестесі, көтерген жүгі бірінен-бірі өтеді. Жазылу формасы да әр түрлі. Тілі бай, ойы терең. Ақын Президентіміз Н.Назарбаев туралы әуелі бірнеше қысқа өлеңдер жазып барып, ақыры үлкен поэмаға қол артқан және бұл туынды ана тіліміздің бар ажар-бояуымен әдіптеліп, сұңғыла сырлар ағытқан. Хамитбек талантының табиғатын, бітім-болмысын, лирикалық нәзік тынысы мен эпикалық

кең құлашын егіз қатар танытқан шығармалары – осы 11 поэмасы. Бұларда табиғат көріністері, адамдар жанының сұлулығы күй сияқты шертіледі. Ақынның тілінің көркемдігі мен байлығы, шешендігі мен айтқыштығы көзге түседі. Жақұт та жампоз жырлар ағытқан сұңғыла сырлар жүректі әлдилейді.

Құтжан Қанжығалин 1903 жылы Қайдауыл болысы, Жыланшық өңірінде (Батпаққара ауданы) Қостанай облысы, Аманкелді ауданында, Шиқамыс деген жерден 15-18 шақырым Солтүстікке таман Өгізкөк деген жерде дүниеге келген. Бұл жер Ұзын қыпшақтың бір тармағы Шоқанай атаның қонысы.

Ақынның жұбайы Бәтия және кіші қызы Жадыра Құтжанова, Ақынның қызы Нұрзада, Ақынның кіші қызы Жадыра Түркияның Стамбул қаласында, Жанар Айжанова, Нұрғали Нүсіпжановтармен мәдени іс шараларымен Қазақстан атынан барғандағы сәті

Бойына ақындық өнер, туған жердің топырағынан және ата-баба қанымен берілді десекте болады. 15 жасынан бастап домбыра шертуді үйренеді. 18 жасынан елге таныла бастайды. Ақынның азан шақырып қойған аты Құтмұхаммед. Анасы Мұхаммед пайғамбардың атын атауға батылы бармай Құтжан деп еркелетіп атап кеткен.

1934 жылы жұбайы Бәтиямен шаңырақ құрады. Ақын 1936-1943 жылдар аралығында Аманкелді ауданында мәдениет бөлімін басқарған. 1942 жылы соғысқа аттанып, сол жылы денсаулығына байланысты елге оралады. Әкесінің аты-Қанжығалы, Анасы-Есембек.

Алматы қаласында өткен Республикалық көркемөнерпаздар байқауына қатысып, 1949 жылы Алғыс хат алады. 1954 жылы «Диханшы қарт» (әні де сөзі де өзінікі) әнін орындағаны үшін мақтау қағазымен марапатталады.

Қостанай облыстық ақындар айтысына халық ақыны Омар Шипин, Сәт Есенбаев, Нұрхан Ахметбековпен бірге қатысып, ақындық шеберлігі үшін облыстық КП мен атқару комитетінің, облыстық мәдениет басқармасы грамоттарымен марапатталды.

Бүгінгі күнде ақын атамыздың өз бойындағы асыл қасиеттерді кейінгі ұрпақтарға да дарытып, шәкірт тәрбиелеп кеткеніне көзіміз кәміл жетеді. Себебі Құтжан Қанжығалиннің қызы Жадыра Құтжанова, халқаралық додалардан бас жүлдені бермей жүрген ақын.

Жалпы ақындарды айтыс және жазба ақын деп шартты түрде бөліп қарағанымызбен, түптеп келгенде бәрі бір тонның ішкі бауындай өзара байланысып жатқан бір ғана “Ақын” деген киелі ұғымға саяды.

Ақындар айтысына қатысуымен қатар бірнеше поэма, очерк, өлеңдер шығарған. Ақын-сазгер Құтжан Қанжығалин әндерін сөздерімен шығарған. «Құмды шөлде нұр жанды», «Елімде еңбек қайнаған», «Барлық қызық колхозда», «Қарт шопан» тағы басқа әндерімен қоса «Ақ қайың-75» күйін шығарған.

Өнші, ақын, сазгер-Құтжан Қанжығалиннің 2004 жылы «Інжудей асыл сөзді жырмен төктім» өлеңдер жинақ кітабы жарық көрді.

Ақын атына өзінің туған жері Аманкелді ауданының орталығындағы бір көшеге аты берілді және Аудандық балалар кітапханасы ақын есімімен аталады.

Ақынның айтқан ұтымды ойы, халықтың есінде сақталып ауыздан-ауызға таралса, ол ақынның тауып айтқандығы болып саналады. Сондай шумақтарының бірі:

Қорқамын мына отырған Есжан шалдан,
Етегін жалқаулықпен суға малған.
Бір айда тоғыз торпақ өлтіріпті,
Малшыға Мәулен оны неге салған-деген екен.

Ақын ешкімге ұқсай бермейтін, құлыптаулы құпияны сыр ғып шертетін, жыр ғып төгілдіретін табиғи таланттың иесі. Құтжан ақын өлең өнеріндегі өзінің жүйріктігін неше алуан теңеу, метафоралар, бейнелі сөздер арқылы шебер жеткізе біліп, әр айтысында ұйқастың әр түрін қолдана білген.

Ахметхан ақынмен бір айтысында:
Мақтансаң мақтаныңыз мына мендей,
Қаларсың қараңды үзіп шаңыма ермей.
Үш жылда, үш есе озып сенен артық,
Барамын басқаларға теңдік бермей-деп **қара өлең ұйқасын** шебер пайдаланған.

Енді бірде Дәмесақ ақынмен айтысында:
Ерлікпен еңбектегі еркін қойшы,
150,жүз саулықтан қозы берді.
Желсөздің желдірмесі неге керек,
Мен емес бұл байлықты халқым көрді -деп **кезекті ұйқасты** қолданып жауап қайырады.

Құтжан ақынның поэзиясында теңеулердің қызыметіне тоқталғанда, әсіресе, зат есім, етістікке жалғанатын –**дай, -дей, -тай, -тей**, теңеу түрлерінің жиі әрі актив түрде қолданылатынын байқаймыз.

Жолаушыдай тура тартып, **бұлбұлдай** гүл жамылған масайрасқан, кездескен көп қарғаға **қаршығадай**, **Таңбадай** тайға басқан кетпейді естен, күнге сапар **шеккендей**, гүлденіп өмір **көктемдей**.

2.Теңіздің кемерленген **толқынындай**,
Көк торғын күні ертең маржанданад.
Артылған ауыр жүкті сары **атандай**,
Қара жер алтын дөңге қайқаң қағад. («Інжудей асыл сөзді жырмен төктім» 136-бет)

Құтжан ақын айтыскер болғандықтан сатираны да жиі қолданып отырған. Себебі ақын қарсыластарын сөзден тайдырып, халықтың көңілінен шығу үшін қолданған. Бұл жанр ертедегі жыраулар шығармаларынан да тыс қалған жоқ.

Олар байлар мен үстем тап өкілдерін сынау, әжуалау, мазақ етуде жиі пайдаланған. Сол жыраулардың ұрпағы Құтжан ақын да айтыста жиі қолданған. Оған дәлел:

Сен сірә егесуді қойсаң етті,
Құдайдай көріп ақ қой бұл індетті.
Әкелген айырбастап алпыс қашар,
Жөнін айт, мағұлымсыз қайда кетті
Ақын жүрегінен шыққан өлеңдерінің жандана түсуі үшін эпитеттерді де тиімді қолданған.
Сымбатты сұлу тұлғасын,

Өсірейік сиырдан.
Шелек-шелек сүт берген,
Шүйде мойын, шой желке.

Құтжан ақын өлеңінде сөз мәнін өзгертіп, кейіпкерін айқындай, ажарландыра түсу мақсатында метафораны да тиімді қолданған.

Дүбір көрген жүйрік ең,
Қажымаңыз қағысқа.
Еңбектің ері едіңіз,
Мырзеке енді қарышта

Ақынның шығармалары құндылығымен, сауаттылығымен, бастысы өлеңдерінің ел есінде қалып еңбексүйгіштікке үндеуімен ерекшеленеді.

Ақынның өлеңдері халық есінде мәңгі сақталып әдеби мұраларға енетініне сеніміміз мол.

Сөз соңында айтарым, өмір өзгеріп, тұрмыс қанша түрленсе де, төл өнерімізді, ата жырымызды түп тамырын жұлдырмай, өзегеін үздірмей сақталып келген атамыздың еңбегін бағалап халыққа таныта білейік.

Жұмабек Омарұлы Кенжалин 1954 жылы 30 желтоқсанда Қостанай облысының Амангелді ауданындағы «Жаңа тұрмыс» колхозында дүниеге келген. 1971 жылы Арқалық ауданындағы Қайыңды орта мектебін бітірген соң, шаруашылықта жұмысшы, электрмен дәнекерлеуші, кейін орта мектептің мұғалімі болып қызмет атқарды. 1973-1975 жылдары Қарулы Күштер қатарында қызмет етті. 1981 жылы С.М.Киров атындағы Қазақ Мемлекеттік университетін ойдағыдай бітірді. Ол бірқатар Дүниежүзілік және Бүкілодақтық жастар мен студенттердің форумдарына қатысты. 1978 жылы халық депутаттары Алматы қалалық советінің депутаттығына сайланды. 1981 жылы «Егемен Қазақстан» («Социалистік Қазақстан») газетінде әуелі тілші, кейін бөлім меңгерушісі, 1986-1988 жылдары «Зерде» («Білім және еңбек») журналында жауапты хатшы, бас редактордың міндетін атқарушы, 1994 жылдан «Халық кеңесі» газетінің бас редакторы болды. 1996 жылдан «Ақиқат» журналының бас редакторы, 1997-

1999 жылдар аралығында «Қазақ әдебиеті» газетінің бас редакторы қызметін

атқарды. 1999 жылдан 2007 жылға дейін «Қазақ газеттері» ЖАҚ-ның президенті, бас директоры, «Ана тілі» ұлттық апталығының, «Ақиқат» ұлттық қоғамдық-саяси журналының бас редакторы қызметтерінде болды. Қазір «Қазақ газеттері» ЖШС-ның Бас директоры – редакторлар кеңесінің төрағасы. Ол 2004 жылы «Бұқаралық ақпарат құралдарының қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы рөлі» деген тақырыпта саяси ғылымдарының кандидаты атағын алу үшін диссертация қорғады.

Ж.О.Кенжалин Қазақстан Үкіметі жанындағы Мемлекеттік терминологиялық комиссия мүшесі, XVII шақырылған халық депутаттары Алматы қалалық кеңесінің депутаты болып сайланды.

Ол «Желкілдеп өскен құрақтай» (1988ж.), «Шындықты шырақ етіп ұстаңыз» (1998ж.), «Ұлт рухын ұлықтаған ұрпақпыз» (2005ж.), «Саяси менеджмент және баспасөздің жұртшылықпен байланыс мәселелері» (2010ж.), «Ер Жәуке мінбегенмен алтын таққа» (2011ж.) деп аталатын кітаптардың авторы.

Қазақстан Республикасы Президентінің бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы сыйлығының лауреаты (2006 ж.), Қазақстан Журналистер одағы сыйлығының лауреаты (1983 ж), Қазақстан Журналистер Академиясының толық мүшесі-академигі (2001 ж), Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері (2004ж.), «Құрмет» орденінің (2009 ж.), Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігіне – 20 жыл» медалінің (2011ж.) иегері, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі.

Қазыбек Әбен 1914 жылы Торғай уезіне қарасты Қойдауыл болысында (қазіргі Торғай облысының Жангелдин ауданы) туды. Аталары Баубек үш жүзге аты мәлім бақсы болған. Қазыбек қобыз тартуды атасы Баубектен үйренді.

1937 жылы Алматыда өткен халық өнерпаздарының республикалық слетіне қатысып, қобызшылар арасында бірінші орынды иемденді. 1940 жылдан 1946 жылға дейін Қызыл Армия қатарында болып, Отан соғысына қатысты. Одан кейін Қазыбек Қостанай облыстық филармониясында қобызшы-солист болып қызмет істеді. Ол 1951 жылы халық орындаушыларының Бүкілодақтық слетіне қатысып, жүлделі орынға ие болды.

1974 жылға дейін Амангелді аудандық мәдениет үйінің директоры болып қызмет істеді. 1972 жылы оған Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген мәдениет қызметкері деген атақ берілді. Қазіргі уақытта Қазыбек пенсияда, Арқалық қаласында тұрады.

Қазыбектің орындауында жинаққа «Баубектің сарыны» енгізілді.

Әлпейісова Камал Әбілқасымқызы Қостанай облысының Амангелді ауданында туған. Қазақ мемлекеттік университетінің түлегі. Филология ғылымдарының кандидаты, жазушы, аудармашы. Елімізде ілеспе аударма жасауды меңгерген алғашқы аудармашылардың бірі, республикалық «Үздік аудармашы» конкурсының тұңғыш жеңімпазы. Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі.

1956 жылы 10 наурызда Қостанай облысы, Амангелді ауданының «Родник» совхозында туған. 1973 жылы Арқалық қаласындағы Ш.Уәлиханов атындағы №1 орта мектепті бітірген. 1978 жылы Қазақ Мемлекеттік университетінің филология факультетін тамамдаған.

1979 жылы «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас алаш») газетінде корректор 1981 жылы «Қазақстан әйелдері» журналында әдеби қызметкер. 1990 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің Әйелдер ісі, ана мен баланы қорғау комитетінде қызмет істеген.

1994 жылы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесі Аппаратының Редакциялық баспа бөлімінде консультант, ілеспе аударма секторының меңгерушісі, бөлім меңгерушісінің орынбасары болып қызмет еткен.

Қазір Қазақстан Республикасы Парламенті Сенаты Аппараты редакциялық баспа бөлімі меңгерушісінің орынбасары болып еңбек етуде.

Республикалық газетжурналдарда әңгіме, өлең, аудармалары жарияланып тұрады. «Қыз өссе, ұл есейсе» (1998), «Н.Қайыпова» (2003), «Жапырақтары жанымның» (2006), «Мағыналас мақалмәтелдердің, қанатты сөздердің қазақшаорысша және орысшақазақша сөздігі» (2006) атты кітаптардың авторы. Белгілі фольклорист ғалым, филология ғылымдарының докторы О.Нұрмағамбетовтың артында қалған еңбектерін жинақтап, «Өмір өрнектері» (2003) атты кітап етіп шығарған. «Шаңырақ» энциклопедиясының материалдарын аударуға атсалысқан. Мұғамила Әуезованың «Әкем туралы» атты кітапшасын, М.Асаубаеваның өмірбаяндық хикаятын орыс тіліне аударған. Сондайақ орыс тіліне Махамбет өлеңдерінің жолмажол аудармасын жасаған. «Мәдени мұра» бағдарламасы бойынша шығарылған «Әлемдік саясаттану антологиясында» грек ойшылдары Демокриттің, Аристотельдің, Платонның, Сократтың, батыс ойшылдары Бенедикт Спинозаның, Джон Локктың, Паскаль Блездің жекелеген еңбектерін аударған (2005).

Материалды көшіріп жариялау үшін редакцияның немесе автордың жазбаша, ауызша рұқсаты қажет және «Әдебиет порталына» гиперсілтеме берілуі тиіс. Авторлық құқық сақталмаған жағдайда ҚР Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы заңымен қорғалады.

Әбілфайыз Ыдырысұлы Ыдырысов 1930 жылы 23 ақпанда Қостанай облысы, Аманкелді ауданы, Бүйректал елді мекенінде дүниеге келді. 1953 жылы ҚазМУ-дің филология факультетінің журналистика бөлімін бітірген. 1953–1965 жылдары «Қазақстан пионері» (қазіргі «Ұлан») газетінде, Қазақ республикалық радиокомитетінде жауапты қызметтер атқарған. 1965 жылдан бастап қазіргі әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде көп жылдар бойы ұстаздық етті. Профессор. «Әуезовке – іңкәрлік» (1997), «Біртуарлар болмысы» (2000) эсселер жинақтары, «Таңшолпан» роман-хикаясы (2000), «Аңсаған менің әнімсің», «Берік», «Мұхамеди» повестері жарық көрген. Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері (1991), Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері (2001), Қазақстан Журналистер одағының К.Қазыбаев атындағы сыйлығының лауреаты.

«Есінде елдің Төкені»

*Туған елге деген
махаббатыңды, Айтсам
деген өнеріңдегі –*

*Датыңды!!! Ғасырлардан-
ғасырларға жеткізіп, Тұрар
ісің жарқыратып атыңды.*

**Хамитбек
Мұсабаев**

Елтебаев Төкен Сауытбайұлы 1959-1985 жылдар аралығында Торғай өңірінің мәдениетіне үлкен үлес қосқан ұстаз, кәсіпқой музыкант, Қазақ ССР-нің еңбек сіңірген мәдениет қайраткері 5 тамыз 1936 жылы Амангелді ауданы, Қарасу ауылында дүниеге келген. Торғай өңірінен шыққан алғашқы жоғары білімді музыка маманы.

1959 жылы Алматыдағы Құрманғазы атындағы консерваторияның ұлт аспаптар факультетін бітірген. Институтта оқып жүріп, 1957 жылы Дүниежүзі жастары мен студенттерінің Мәскеуде өткен VI фестиваліне республика делегациясының құрамында қатысып, Алғыс хатпен марапатталды. Институтты бітірген соң туған жеріне келіп, Амангелді аудандық халық театры мен ұлт аспаптар оркестрін ұйымдастырды. 1961 жылы кеңшараралық ақындар айтысын өткізуге мұрындық болды. 1961 – 1966 жылдары Ленин атындағы мектеп-интернатта музыка сабағынан дәріс берді. 1966 – 1977 жылдары Амангелді аудандық мәдениет бөлімін басқарды. 1974 жылы жаңадан ашылып жатқан Торғай облыстық музыкалық-драма театрының директоры болып тағайындалды.

1975 – 1980 жылдары облыстық филармонияның көркемдік жетекшісі болды. Осы жұмысты атқара жүріп, республикада тұңғыш фольклорлық «Шертер» ұлт аспаптар ансамблін ұйымдастырды. 1980 жылы Арқалық қаласында ашылған музыкалық училищенің алғашқы ұйымдастырушысы және директоры болды.

Төкен Елтебаев елінің мәдениетін көтерген, қамын ойлаған, талай өнерпаздың ұстазы болған, өнерпаз жастарының буынын қатайтуға атсалысқан санаулы азаматтардың бірі. Өмірден ерте өтсе де, артына із қалдырған сүйікті перзент. Оның есімі аудан орталығындағы музыка мектебіне, өзінің туған жері Қарасу ұжымының орталығындағы көшеге берілді. Арқалықтағы училищеге ескерткіш тақта қойылды.

Сазгер Төкен Елтебаев туралы дәйексөздер:

«... Өнерге араласқаннан бері өзім ұстазым деп санайтын - өмірден ерте өтіп кеткен Төкен Елтебаев ағамыз. Ол кісіні мен жиі еске аламын. Өнер жолының да бұралаң – бұлтарысы көп қой. Сондай бір қиналып жүрген сәттерімде ол кісі ақыл-кеңесін айтып, қолдан келген бар жақсылығын жасаушы еді...»

**Қазақстан Республикасының халық әртісі
Ғазиза Жүмекенова**

«... Төкен аға Торғай өнерпаздары үшін орны бөлек тұлға еді. Оны ағалары, замандастары кейінгі толқын іні-қарындастары баспасөз бетінде жиі айта бастады. Бұл мені қатты қуантады. Мен Төкен ағаға қарыздар едім. Құм арасындағы мектеп-интернатта оқитын маған домбыра мен сырнайдың жан баурайтын сиқырлы тылсымын үйреткен Төкен аға еді...»

Қазақстан Республикасының халық әртісі Ғалымжан Құрманов

Адам өміріне араша болған дәрігер

Ақбайзен Әлмағанбетов Торғай өңіріне белгілі дәрігер атанған Қазақ ССР- інің еңбек сіңірген дәрігері 1928 жылы сәуірдің 23 жұлдызында Аманкелді ауданындағы Қабырға ауылында дүниеге келген.

Жас кезінде ол қиыншылықты көп көрді. Әкесі «халық жауы» болып атылып кеткен оған тек анасы ғана қорған бола білді. Ана жалғыз баласына жақсы тәрбие беріп, өмірден өзінің лайықты орнынын табуға барынша игі ықпал етіп отырды. Кейін әкесі ақталғанда баласының қуанышында шек болмады.

Орта мектепті жақсы бітірген Ақбайзен 1948 жылы Алматы медицина институтына түсті. Бұл оқу орнын 1954 жылы тәмәмдаған ол Қостанай облысындағы Орджокидзе аудандық ауруханасына дәрігер болып орналасады. Жас дәрігер бірнеше айдан кейін облыстық денсаулық сақтау бөлімінің ұйғарымымен өзі туып- өскен Аманкелді ауданының денсаулық сақтау бөлімінің меңгерушілігі қызметіне тағайындалады.

Сол жылдары Аманкелді атырабында медицина саласының хал- жағдайы сын көтермейтін. Әлеуметтік жағынан кежелеу қалған ел дәрігердің көмегіне өте зәру еді. Осы күрделі жағдайды түзету жас дәрігер үшін ең маңызды міндеттердің бірі болды. Оның туған еліне, оның адамдарына деген шынайы махаббаты қолға алған ісінің нәтижесін бере бастады. Шалғайдағы елді мекендерде емдеу орталықтары ашылып, оларда фельдшер- гинеколог мамандары жұмыс істеді. Аудан орталығында аурухана салынды.

Ақбайзен Әлмағанбетов көп жылдар бойы аудандық ауруханасының бас дәрігері, өкпе ауруы диспансерінің бас дәрігері қызметтерін атқарды. 1970 жылы Ақбайзен Әлмағанбетов Қазақ ССР- інің еңбек сіңірген дәрігері атағымен наградталады. Бұл атақ ел дәрігері атанған аяулы азаматқа деген құрмет болатын. Ақбайзен ағаның құрметті атаққа тегінен келген жоқ. Оның бұл саладағы қызметі орасан.

Бізден шыққан көп дәрігерлерді осы істі әр жерде басқарып, құрметтелді. Сол жылдары (1960-1970жж.) ауданға келген жас кадрлар Роза

Мақымжанова, Мәсура Тұрғынова, Аманжол Байжанов, Мираш Наржанов т.б. әр жерде дәрігерлік істі басқарды. Ал, өз ауданымызда Бимағанбет Кенжебеков, Ермек Бимағанбетова, Рая Божманова, Серік Ембергенұлы, Ғ. Мұхатов, З. Жұмабаева, Н. Қоңыртаев, Д. Шәйкемелов, Д. Сейтмағанбетов, М. Жақаев, Б. Медетова, Б. Жармағанбетов т.б. адамдар еңбек етті. Фазыл Темірханов ғылым жолына қарай бет алды. Осы кісілердің қай- қайсысына болмасын Ақбайзен Әлмағанбетовтің ұстаздық еткені рас. Ақбайзен ағаның есімі осы кісілер арқылы қаланды, дәріптелді. Өкпе ауруы жөнінен аурухана ашты, соны өзі басқарды. Қауіпті кеселге шалдыққан талай адамды емдеп шығарды. Оның есімімен Аманкелді ауданындағы дәрігерлік жұмыстар тығыз байланысты.

Ақбайзен білімді, сауатты, адамгершілігі мол, тұрақты кадр болды. Тура мінезді, іскер, ұйымдастырғыш қабілетті адам ретінде қоғамдық жұмыстарды да жақсы атқарды. Аудандық партия комитетінің пленум мүшесі, атқару комитетінің мүшесі, жергілікті кеңестің депутаты болып жүрді.

Ақбайзен бала өсірген, жұбайы Ғалия екеуі баларына дұрыс тәрбие ата-ана. Балалары- ауданымыздың түрлі салаларында еңбек етуде. Ақбайзеннің Анасы Күлпара баласының наградасын қолына ұстап тұрып, көзіне жас алды. Өкесі «халық жауы атанып» атылып кеткен баланың ел дәрігері дәрежесіне көтерілуі анасын қандай бақытқа бөледі десеңізші. Әлмағанбет шаңырағының оты сөнбей, әулеті де көбейді.

Торғай өңірінде медицина саласында алғашқы қарлығаш атанған Ақбайзен Әлмағанбетов бірнеше жыл аудандық кеңесінің депутаты, КСРО дәрігерлерінің екінші съезінің делегаты болып сайланды.

Ол кісі туралы ел ақсақалдарының арасында жақсы пікірлер мен лебіздер көп айтылып жүрді. Құрбы- құрдастары, қарамағында қызмет атқарған дәрігерлер Ақбайзен ағаның адамгершілігі, іскерлігі, байсалдылығы, парасаттылығы жөнінде тебірене айтып, бірнеше мақалалар жариялады.

Ел дәрігері Ақбайзен Әлмағанбетов 2004 жылы шілде айында 78 жасқа қараған шағында дүниеден өтті.

Әсіпов Сапабек (12.11.1925 жылы туған, Қостанай облысы, Амангелді ауданы, Алакөл мекені) — ғалым, филологиялық ғылым кандидаты (1973). Алматы Жоғарғы партия мектебін бітірген (1963). 1944 – 72 жылдары Қостанай облысында "Большевиктік жол" (қазіргі "Қостанай таңы") газетінде әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, бас редактордың орынбасары, Амангелді ауданында "Социалистік шаруа", Жангелдин ауданында "Социалистік ауыл" (кейін "Жаңа өмір" - "Новая жизнь") газеттерінде редактор, жауапты хатшы, Жангелдин аупарткомының хатшысы. Қостанай облысында "Қостанай таңы" газетінің әдеби қызметкері, меншікті тілшісі, бөлім меңгерушісі, редактордың орынбасары қызметтерін атқарған. 1972 – 86 жылдары Қазақ Совет Энциклопедиясының бас редакциясында аға ғылыми редактор, бас редактордың бірінші орынбасары, редакция меңгерушісі болып жұмыс істеген. Қазір шығармашылық жұмыста. "Қазақ қасіреті" (1994), "Қатерлі дерт, қалжыраған халық" (1998), "Танталовы муки степи" (2001) кітаптары бар. Қазақстан Журналистер одағы сыйлығының лауреаты (1995).^[1]

Сапабек Әсіпұлы 1925 жылы 21 қарашада қазіргі Қостанай облысының Амангелді ауданындағы Қабырға ауылына қарасты Сарының Алакөлі деген жерде дүниеге келген. Еңбек жолын он екі жасында шығырға құлақшы болудан бастады. Ұлы Отан соғысына қатысқан. 1944 жылғы қыркүйектен бастап 1972 жылғы маусымға дейін журналистік жұмыспен шұғылданды: Қостанай облыстық «Большевиктік жол» (қазіргі «Қостанай таңы») газетінің редакциясында әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, Бас редактордың орынбасары, Амангелді аудандық «Социалистік шаруа», Жангелдин аудандық «Социалистік ауыл» (кейін «Жаңа өмір» – «Новая жизнь») газетінде жауапты хатшы, редактор болған. 1965–1967 жылдары Жангелдин аудандық партия комитетінің хатшысы қызметін атқарған. 1972 жылдан 1986 жылы зейнеткерлікке шыққанға дейін Қазақ Совет Энциклопедиясының Бас редакциясында аға ғылыми қызметкер, Бас редактордың бірінші орынбасары, редакция меңгерушісі болып істеген. «Қазақ қасіреті» (1994), «Қатерлі дерт, қалжыраған халық» (1998), «Танталовы муки степі» (2001) кітаптары бар. «Нұрхан Ахметбековтың поэтикалық әлемі» деген тақырыпта кандидаттық диссертация қорғады (1973). Қазақстан Журналистер одағы сыйлығының лауреаты (1995).

Жұмаш-Назар Сомжүреков 1940 жылы 1 ақпанда Торғай облысы, Аманкелді ауданы, «Қайыңды» ұжымшарында туған.

1957 жылы мектеп бітіріп, үш жыл шопан болған. 1964 жылы ҚазМУ-дің филология факультетін бітірген. Әр жылдарда мұғалім, жастар жетекшісі, республикалық «Қазақстан ауыл шаруашылығы» журналында, облыстық «Торғай таңы» газетінде тілші болып жұмыс істеген.

Өткір әдеби сындары, проблемалық, әлеуметтік тақырыптарды өзек еткен көптеген мақалалары республикалық баспасөз беттерінде жарияланған. «Көктем тынысы», «Нұрлы нысана» атты өлең кітаптары, «Сарыарқа» тандамалы жыр жинағы шыққан.

«Тілеп – Сарықыз» спектаклі

2017 жылдың 10 наурызында Қазтұтынуодағының Сауда-экономикалық колледжінің студенттері ақын Несіпбек Айтовтың «Тілеп – Сарықыз» поэмасы бойынша дайындалған қойылымын Астана қаласы әкімдігінің «ЖАСТАР ТЕАТР Ы» сахнасынан көріп тамашалады. Режиссері: Н.Жақыпбай, авторы: Жұманазар Сомжүрек.

«Тілеп – Сарықыз» поэмасы бұдан екі ғасыр бұрын өмір сүрген, атақты қобызшы бақсылар туралы сыр шертеді. Тілеп бүкіл қазақ даласында аты кеңінен жайылған Қойлыбай бақсының шәкірті болып, одан қобыз тарту өнерін де, бақсылықтың тылсым сырларын да үйреніп, меңгерді. Қойлыбайдың қызы Бүлдіршін де Тілеппен бірге әкесінен қобыз үйренеді. Екі жастың арасындағы шәкірттік сыйластық кейін махаббатқа ұласады. Тілеп өз ауылына оралып, елде қобыз тартып, бақсылық жасап бірнеше жыл жүріп, ел түр-түсіне қарай Сарықыз атандырып жіберген Бүлдіршінді қайта іздеп келеді.

Әкесі қайтыс болғаннан кейін, Сарықызды жұрт Қойлыбаймен көңілдес пері әйелінен туыпты-мыс деп өсекке таңады. Онымен қоймай, перілермен, жындармен байланысы бар, елге бақытсыздық әкеледі деп ауылдан қуып жібереді. Тілеп оны Ақкөл жағасында қобызын күңіrentіп жүрген жерінде жолықтырады. Бір-бірін аңсап, сағынып көріскен Тілеп пен Сарықыз бақыт құшағында жарасып, қобыз тартысып қуанышты күй кешеді. Екеуі үйленбекші болады. Бірақ Сарықызға жауыққан ауыл есерсоқтарының бірі тасаланып келіп, садақ тартады. Сарықыз ауыр жараланып, Тілептің көз алдында қайтыс болады. Қобыздың қасиеті де, Тілептің бақсылық өнері де туралап келген ажалдан Сарықызды аман алып қала алмайды.

Қойылымдағы әртістердің өнері студенттерге рухани азық сыйлап, жақсы әсер қалдырды.

Мазмұны:

1. Құрастырушыдан.....	2
2. Әнуар Боранбаев.....	3-4
3. Әнуар Боранбаев туралы лебіздер.....	5
4. Рухы биік жазушы Әбілтай Әбжан Ғаббасұлы.....	5-7
5. Талнат құдреті Айтбай Мұздаханов.....	8-10
6. Қазына қалдырған қаламгер Таңатқан Рсаев Барақұлы.....	10-13
7. Көркем сөздің көрнекті шебері Сәбит Аймұханұлы Досанов.....	13-15
8. Ақын еді қын түбінде жатпаған... Байдақ Молдашұлы.....	15-17
9. Құлашы кең қаламгер Ақан Шайдахметұлы Нұрманов.....	18-19
10.Әлмағанбетов Бөгетбай.....	19
11.Деріпсалдин Қалибек.....	20-22
12.Мұсабаев Хамитбек.....	22-26
13.Құтжан Қанжығалин.....	27-29
14.Жұмабек Омарұлы Кенжалин.....	29-30
15.Қазыбек Әбенев.....	30
16.Әлпейісова Камал Әбілқасымқызы.....	30-31
17.Әбілфайыз Ыдырысұлы Ыдырысов.....	31
18.Елтебаев Төкен Сауытбайұлы.....	31-33
19.Адам өміріне араша болған дәрігер.....	33-34
20.Әсіпов Сапабек	33-35
21.Жұмаш-Назар Сомжүреков.....	35-36

*Кітапхананың мекен- жайы : 101200,
Қостанай облысы, Амангелді ауданы
Дүйсенбин көшесі, 38
Тел.8(71440)21-3-99,21-7-70
Aman.kitaphana@mail.ru*

*Құрастырушы: А.К. Аубакирова
Компьютерлік терілім: А.К. Аубакирова
Редактор: Ж. Б. Бірмағанбетова
Басуға қол қойылды 17.06.2019ж*